

CENTRAL
EUROPEAN
INITIATIVE
CEI
CEI ROUND-TABLE
AT VILENICA

Literary Landscapes

Okrogla miza SEP na Vilenici

»Iz jezika v jezik«

CEI Round Table at Vilenica

“From Language to Language”

Eseji / Essays

29. Mednarodni literarni festival Vilenica
29th Vilenica International Literary Festival

**Okrogla miza SEP na Vilenici /
CEI Round Table at Vilenica**

Moderatorica / Moderator

Erica Johnson Debeljak

ZDA, Slovenija / USA, Slovenia

Udeleženci / Panellists

Marica Bodrožić

Nemčija, Hrvaška / Germany, Croatia

Stanislava Repar

Slovaška, Slovenija / Slovakia, Slovenia

Roman Simić Bodrožić

Hrvaška / Croatia

0,00 EUR

ISBN 978-961-6547-83-3

9 78 9616 547833

Okrogla miza SEP na Vilenici / CEI Round Table at Vilenica
»IZ JEZIKA V JEZIK« / “FROM LANGUAGE TO LANGUAGE”

29. Mednarodni literarni festival Vilenica /
29th Vilenica International Literary Festival

Četrtek, 4. septembra 2014, ob 10.00 /
Thursday, 4 September 2014 at 10 a.m.
Lipica, Hotel Maestoso, dvorana Allegra /
Lipica, Maestoso Hotel, Allegra Hall

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821-4

SREDNJEEVROPSKA pobuda. Okrogla miza (2014 ; Lipica)

Iz jezika v jezik = From language to language / Okrogla miza SEP na Vilenici, 4. septembra 2014, Lipica [v okviru prireditve] 29. Mednarodni literarni festival Vilenica = CEI Round Table at Vilenica, 4 September 2014, Lipica [within] 29th Vilenica International Literary Festival ; [uredili Maja Kavzar Hudej, Nana Vogrin ; prevodi Jason Blake ... et al.]. - Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev = 'The Slovene Writers' Association, 2014

ISBN 978-961-6547-83-3

1. Gl. stv. nasl. 2. Vzp. stv. nasl. 3. Kavzar Hudej, Maja 4. Mednarodni literarni festival (29 ; 2014 ; Vilenica)
274656256

Kazalo / Table of Contents

Udeleženci / Panellists 5

Eseji / Essays

Erica Johnson Debeljak 16

Nostalgia for Nostalgia
Hrepenim po hrepenenju

Marica Bodrožić..... 26

Die Ohren der Sprache schlafen nicht
Jezikovno uho nikdar ne spi
The Ears of Language Do Not Sleep

Stanislava Repar..... 41

Transkulturalita v reči človeka
Transkulturalnost v jeziku človeka
TransCulturalism in Human Speech

Roman Simić Bodrožić..... 65

Beam me up, Scotty! ili Bilješke uz teleportacije naše jezične
Beam me up, Scotty! ali Zapisi ob naših jezikovnih teleportacijah
Beam me up, Scotty! or Notes on Our Linguistic Teleportations

Udeleženci
Panellists

Foto / Photo © Borut Krajnc

Erica Johnson Debeljak, ZDA, Slovenija / USA, Slovenia

Erica Johnson Debeljak se je rodila leta 1961 v San Franciscu v Kaliforniji (ZDA). Leta 1981 se je preselila v New York, kjer je diplomirala iz francoščine na takojšnji Univerzi Columbia. Leta 1993 se je preselila v Slovenijo, kjer se je poročila s slovenskim pesnikom Alešem Debeljakom. Študirala je jezik svoje nove domovine in delovala najprej kot prevajalka, nato tudi kot pisateljica in kolumnistka. Prvo knjigo esejev z naslovom *Foreigner in the House of Natives* (*Tujka v hiši domačinov*) je objavila leta 1999. Sledile so knjige *Srečko Kosovel: The Poet and I* (*Srečko Kosovel: Pesnik in jaz*, Študentska založba, 2004), zbirka kratkih zgodb *You are So Mine* (*Tako si moj*, Mladinska knjiga, 2007), memoar *Forbidden Bread* (*Prepovedani kruh*, Modrijan, 2009), in roman *In the Antifa Zone* (*Antifa Cona*, Modrijan, 2012). Čeprav piše v materinščini, je članica Društva slovenskih pisateljev, saj najde svoje bralce in tematike predvsem v Sloveniji. Njen novi roman *The Bicycle Factory* (*Tovarna koles*) bo založba Modrijan izdala v letu 2015. S soprogom in tremi otroki živi v Ljubljani.

Erica Johnson Debeljak was born in 1961 in San Francisco, California. In 1981, she moved to New York, where she received a bachelor's degree in French literature from Columbia University. In 1993, she moved to Slovenia to marry the poet Aleš Debeljak. She studied the language of her adopted homeland and began to work first as a translator, and then as a writer and columnist. Her first book of essays *Foreigner in the House of Natives* was published in 1999. This was followed by *Srečko Kosovel: The Poet and I* (Študentska založba, 2004), the collection of short stories *You Are So Mine* (Mladinska knjiga, 2007), the memoir *Forbidden Bread* (Atlantic Books, 2008), and the novel *In the Antifa Zone* (Modrijan, 2012). Although she writes in her mother tongue, English, she is a member of the Slovenian Writers' Association. Her new novel *The Bicycle Factory* will be published by Modrijan in 2015. She lives in Ljubljana with her husband and three children.

Foto / Photo © Peter von Felbert

Marica Bodrožić, Nemčija, Hrvaška / Germany, Croatia

Marica Bodrožić se je rodila leta 1973 v Svibu na Hrvaškem. Od leta 1983 živi v Nemčiji. V Frankfurtu na Majni je študirala kulturno antropologijo, psihoanalizo in slavistiko. Piše poezijo, romane, kratke zgodbe in eseje. Med njena dela sodijo pesniške zbirke *Ein Kolibri kam unverwandelt* (Kolibri je priletel, nepreobražen, 2007), *Lichtorgeln* (Svetlobne orgle, 2008) in *Quittenstunden* (Ure kutine, 2011), zbirki kratkih zgodb *Tito ist tot* (Tito je mrtev, 2002) in *Der Windsammler* (Zbiralec vetrov, 2005) ter romani *Der Spieler der inneren Stunde* (Igralec notranje ure, 2005), *Das Gedächtnis der Libellen* (Spomin kačjih pastirjev, 2010) in *Kirschholz und alte Gefühle* (Češnjev les in stara čustva, 2012). Za svoje literarno ustvarjanje je prejela številne nagrade in štipendije, med drugim tudi književno nagrado berlinske Akademije umetnosti za mlade pisatelje in nagrado »Kulturpreis Deutsche Sprache« za inovativno rabo literarnega jezika. Njena dela so prevedena v angleščino, hrvaščino, francoščino in italijanščino. Marica Bodrožić živi v Berlinu, kjer deluje kot svobodna pisateljica.

Marica Bodrožić was born in Svib, Croatia. She has been living in Germany since 1983. She studied cultural anthropology, psychoanalysis and Slavic studies in Frankfurt am Main. She writes poetry, novels, short stories and essays. Her works include the collections of poetry *Ein Kolibri kam unverwandelt* (A Hummingbird Arrived Unchanged, 2007), *Lichtorgeln* (Light Organs, 2008), and *Quittenstunden* (Quince Hours, 2011), the collections of short stories *Tito ist tot* (Tito is Dead, 2002) and *Der Windsammler* (The Gatherer of Winds, 2005), the novels *Der Spieler der inneren Stunde* (The Player of the Inner Hour, 2005), *Das Gedächtnis der Libellen* (The Memory of the Dragonflies, 2010), and *Kirschholz und alte Gefühle* (A Cherrywood Table, 2012). She has received numerous awards and scholarships for her literary work, including the Literature Prize of the Berlin Academy of Arts for young writers, as well as the “Kulturpreis Deutsche Sprache” award for her innovative use of literary language. Her works have been translated into English, Croatian, French and Italian. Marica Bodrožić lives in Berlin, where she works as a freelance writer.

Foto / Photo © Žiga Mihelčič

Stanislava Repar, Slovaška, Slovenija / Slovakia, Slovenia

Stanislava Repar se je rodila leta 1960 v Bratislavi na Slovaškem. Je slovaška in slovenska pesnica, pisateljica, prevajalka, literarna kritičarka in znanstvenica, urednica in založnica. V Bratislavi je magistrirala iz filozofije in estetike ter doktorirala iz literarnih ved. Leta 2001 se je preselila v Ljubljano, kjer dela pretežno za založbo KUD Apokalipsa in mednarodni projekt *Revija v reviji*. Kot docentka literature je v letih 2010–2012 honorarno predavala na Univerzi v Novi Gorici. Piše v slovaščini in slovenščini. Je avtorica 12 knjig poezije, proze, esejev in študij; zadnji sta pesniška zbirka *Tichožitia* (Tiha žitja, 2011) in znanstvena monografija *Úzkost dokorán* (Tesnoba na stežaj, 2012). Leta 2013 je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani premierno uprizorjena njena monodrama *Slovenka na kvadrat*; nastala je na podlagi istoimenske proze (v slovenščini 2009, 2013, v slovaščini 2011). Je prevajalka 16 knjižnih naslovov – nazadnje je v slovaščino prevedla izbrane pesmi Srečka Kosovela in kratko antologijo sodobne filozofske misli na Slovenskem. Je članica in soustanoviteljica več pomembnih literarnih in znanstvenih združenj ter dobitnica dveh pomembnih literarnih in literarnokritičkih nagrad na Slovaškem. Njena dela so prevedena v 16 jezikov. Od septembra 2013 je zaposlena na Veleposlaništvu Slovaške republike v Ljubljani.

Stanislava Repar was born in 1960 in Bratislava, Slovakia. She is a Slovak-Slovenian poet, writer, translator, literary critic, researcher, editor and publisher. She earned a Master's degree in Philosophy and Aesthetics and a PhD in Literature in Bratislava. She moved to Ljubljana in 2001, where she mostly works for the KUD Apokalipsa Publishing House and the International Project *Review within Review*. As an associate professor, she was a part-time lecturer in literature at the University of Nova Gorica between 2010 and 2012. Writing in both Slovak and Slovenian, she is the author of 12 collections of poetry, prose, essays and academic papers. Her most recent works are the collection of poetry *Tichožitia* (Still Lives, 2011) and the scientific monograph *Úzkosť dokorán* (Anxiety Wide Open, 2012). Her monodrama *Slovenka na kvadrat* (She Twice Over) was premièred at the Cankarjev dom Theatre in Ljubljana in 2013; it is based on the prose work of the same title (2009 and 2013 in Slovenian, 2011 in Slovak). She has translated 16 books, most recently, selected poems by Srečko Kosovel and short anthologies of contemporary philosophical thought in Slovenia into Slovak. She is a member and co-founder of a number of influential literary and scientific societies and the recipient of two important Slovakian awards for literature and literary criticism. Her works have been translated into 16 languages. She has been employed at the Embassy of the Slovak Republic in Ljubljana since September 2013.

Foto / Photo © Sarah Jane Eyre

Roman Simić Bodrožić, Hrvaška / Croatia

Roman Simić Bodrožić se je rodil leta 1972 v Zadru na Hrvaškem. Diplomiral je iz španskega jezika in književnosti ter primerjalne književnosti na Univerzi v Zagrebu. Bil je urednik priznane hrvaške literarne revije *Quorum*, pred 13 leti pa je postal direktor mednarodnega hrvaškega literarnega festivala evropske kratke zgodbe »Festival evropske kratke priče«. Objavil je pesniško zbirko *U trenutku kao u divljini* (V trenutku kot v divjini, 1996), za katero je prejel drugo nagrado Goran na natečaju za poezijo, in zbirke kratkih zgodb *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* (Kraj, na katerem bova prenočila, 2000), *U što se zaljubljujemo* (V kaj se zaljubljam, 2005) – za katero je istega leta prejel nagrado časnika *Jutarnji list* za najboljšo hrvaško prozno zbirko in *Nahrani me* (2012), za katero je leta 2013 prejel nagrado Kiklop za najboljšo hrvaško prozno zbirko. Ena od zgodb iz omenjene zbirke je bila odlikovana z nagrado Ranka Marinkovića za najboljšo kratko zgodbo. Njegove knjige so prevedene v pet jezikov, njegova besedila pa so objavljena tudi v več antologijah. Roman Simić Bodrožić živi v Zagrebu, kjer dela kot urednik pri založbi Fraktura.

Roman Simić Bodrožić was born in 1972 in Zadar. He holds a degree in Spanish Language and Literature and Comparative Literature from the University of Zagreb. He served as the editor of the renowned Croatian *Quorum* literary magazine, and has, for the past 13 years, been the director of the international Croatian “Festival europske kratke priče” (Festival of the European Short Story). He has published the collection of poetry *U trenutku kao u divljini* (In the Moment Like in the Wilderness, 1996), which was a runner-up for the Goran Poetry Prize, and the collections of short stories *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* (Where We Shall Spend the Night, 2000), *U što se zaljubljujemo* (With What We Fall in Love, 2005), which won the prize for the best Croatian book of fiction awarded by the newspaper *Jutranji list* that same year, as well as *Nahrani me* (Feed Me, 2012), which in 2013 won the “Kiklop” prize for the best Croatian book of fiction. One of the stories from the collection was also awarded the “Ranko Marinković” Prize for the best short story. His books have been translated into five languages, and his texts have been included in several anthologies. Roman Simić Bodrožić lives in Zagreb, where he works as an editor for the Fraktura Publishing House.

Eseji
Essays

Nostalgia for Nostalgia

Erica Johnson Debeljak

“Use what language you will, you can never say anything but what you are.”
Ralph Waldo Emerson

“...for any man a change of religion is as dangerous a thing as a change of language is for a writer. It may turn out a success, but it can also have disastrous consequences.”

Simone Weil

I am not an expert on such matters, drawing mostly on my own experience and observations, but it strikes me that in the new globalized post-Berlin Wall world order, migration has not only increased in frequency, but its patterns have become more chaotic. If an arrow appeared on the globe each time someone crossed it, there was a time when the vast majority of arrows would have moved in one direction, but that preponderance is diminished now, and rather than one great tidal flow, there are many smaller flows, cross currents, spinning eddies. Even within regional parts of the globe, such as Europe, there is a greater tendency for jumps in all directions, from small country to large country, large to small, from minor language to major language, from minor language to minor language, and, as the world has become more fluid and mobile, there are more motivations for such moves – no longer just political or economic.

When I first moved from America to Slovenia in 1993, and countless times since then, people have complemented me on how “brave” I was to pick up and leave everything behind for an emotion as unreliable as love, and for a country – the implication was always there – as unreliable as Slovenia. It is an irony really, for two reasons. First of all, because nobody would complement a Slovenian for his bravery were he to emigrate to America or some other great nation on the globe.

That would be in the normal course of things, and thus would require no congratulations. Second, because – though this may be a case of gross stereotyping – it seems to me that Americans do not need such deep reserves of bravery and stoicism to leave their homeland, because they lack a key sensory organ that is far more developed in people from other places in the world: the organ that is known here in Slovenia as *hrepnenje*, in Czech lands as *litost*, in Russian as *toska*, and very narrowly in the French language as *dépaysement*, the feeling that comes from not being in one's own country.

We do not, in other words, have a sense of nostalgia.

I exaggerate of course. And yet consider this: when I moved to Slovenia twenty-one years ago and attended my first Vilenica International Literary Festival in 1993, Ludwig Hartinger – who might be called the patron saint of the festival, having once almost given his life to it – tried to explain the word *hrepnenje* to me, the girl from the wild and primitive west. It was, as he saw it, an essential part of my education, a necessary rite of passage. We were sitting – where else? – at a bar in some village in the Karst, and Ludwig, already quite drunk, was making use of a fork to define *hrepnenje*, tilting it against a wine glass, to illustrate how a pitchfork leaning up against the wall of a barn yearns for the ground. I had been raised in the urban environment of San Francisco and had lived in New York for the past twelve years and the analogy of a pitchfork struck me as entirely alien. Realizing that he was not getting through, Ludwig, as any good teacher would, turned to another metaphor, this one maritime. He described a boat sitting motionless in dry-dock, high up on stilts, paint chipping mournfully from its hull, yearning, yearning for the sea.

“Oh, we have that too!” I reassured him brightly.

But I am not really sure we do. Or that I do.

What are the resources that writers draw on to create? What do they rely on for inspiration, material, life force? And on what reserves, in particular, do hybrid writers draw upon? (Hybrid writers is the term that I now prefer to writers-in-exile or migrant writers or nomadic writers, because it is scientific and objective, carries no political or

economic baggage, has no directional implication.) Above all, writers have language and, in the vast majority of cases, the language they use is their mother tongue. It is their raw material, their clay, their primary colors. They also have memories and imagination, the work of other writers, past and present, foreign and strange, domestic and dear. And many writers, many hybrid writers especially, have nostalgia, a painful longing – or *hrepnenje* – for what has been left behind and can never again be retrieved. That is a very rich pool indeed.

More recently, I had another conversation with Ludwig, discussing issues of subject matter and voice, and this was his advice to me: go to the well of childhood, he said, that's always deeper, everything else lies on the surface. But how can I go there, I wonder, if I lack the sensory organ called nostalgia? What do I yearn for if I lack the impulse for return? Where do I find depth if I have no lost childhood, no lost Ithaca?

I feel nostalgia for nostalgia.

The opposite of nostalgia, of course, is wanderlust, the longing for adventure, to escape one's home, one's village, the constraints of the narrow neighborhood, the familiar, the known. This impulse, though equally universal to human experience, enjoys less glory than nostalgia, is less mythologized. Nostalgia, with its abundance of pathos and futility, has successfully hijacked the literary conversation. Moreover, nostalgia tends to be the sentiment of the old and gray, not that of feckless youth, and age generally controls the terms of the debate. But the impulse of impatient, greedy, even destructive youth – nostalgia's necessary mirror image – deserves a place at the table as well. It is explosive and outward rather than melancholy and inward. It looks forward while nostalgia always looks back. The two impulses are twins of sorts, the existence of one impossible without the other.

Why, if the writer's mother tongue is his fundamental material, his clay, would he ever consider changing it? Why would he embark on such a dangerous journey? Joseph Brodsky, in the first sentence of his essay *To Please a Shadow* answered the question concisely and efficiently: "When a writer resorts to a language other than his mother tongue, he does so either out of necessity, like Conrad, or because of

burning ambition, like Nabokov, or for the sake of greater estrangement like Beckett.”

Brodsky’s own motivation for switching from his native Russian to borrowed English, as he explains it in the essay, was different, nobler perhaps. It was to better understand, to communicate with, to step into the idiom of the beloved poet W. H. Auden, and who am I to doubt that explanation? Nor would I argue with the reasons catalogued in the opening sentence, and yet I also believe that there may be other, more primal impulses behind a change of language, indeed that the change is so fundamental, runs so deep, that there must be.

Is it not possible that some writers-in-exile, fueled so long by the low-burning embers of nostalgia, sometimes make the decision to embrace its mirror image, to break free from the familiar village of their native language, to blast like a hot-burning rocket into the unknown, into the stratospheric outward depths one last time, before the arc of life’s journey comes to an end? Once the exiled writer discovers, like Odysseus, that there is no possibility of real return, that the Ithaca so long desired no longer exists – or exists only in his mind – he may embark, as it was prophesied that the mythical hero would himself, on one final adventure. It may pale before the first adventure, as Joseph Brodsky’s and Milan Kundera’s later work written in their borrowed languages paled in comparison to the early work written in their mother tongues, but so what? That was not the point really. The explosion was the point. The outward impulse. The voyage.

Almost without noticing, I have slipped, as I move toward the conclusion of this essay, from the cold terminology I defined at the beginning – hybrid writers – back to the heroic archetype, the writer-in-exile, that familiar figure, the great spokesman for his people and his homeland, eternally separated from his people and his homeland. I am plagued by such categories, because I cannot find one for myself. It may be a universal human trait or a weakness of my own character, but when I read about writers-in-exile and migrant writers and other artists who find themselves in between homelands, I am always eagerly looking for my own reflection, a figure that shares the same

biographical outlines as me, and I never find that figure: someone who has migrated from large land to small, with no great anguish, no war or persecution or poverty filling her sails, who has moved from *lingua franca* to *lingua obscura*, who writes not for her homeland but for her adopted homeland, and, who even though she was never a writer, never even dreamed of being a writer in the land of her birth, cannot quite seem to let go of her mother tongue.

But perhaps the lack of a model is liberating. And perhaps I should take inspiration from those writers who, with the omnipotent arrogance of the artist, boldly change the very foundations of their creativity, the very clay in their hands. For if the language of a writer's creation is a subject of choice and will, why can the writer not also choose his own childhood, choose his own people? I am not a spokesperson for anyone, but if I were, it would be for the people of my adopted land, not the land of my birth. And my childhood, the one that formed me in the most important of ways, the one for which I now feel the anguish of *hrepnenje*, was not my American childhood, but my Slovenian one, those strange intoxicating September days twenty years ago, when my eyes first slid over these late summer meadows, the small stone villages nested in the bend of a road, the undulating vineyards and geometric vegetable patches blanketing a sweet hidden land. The Karst was my classroom, and Ludwig, with his fork and wine glass, my teacher. Slovenia back in that first hopeful decade of its new existence, a place that is already now receding into the mist of nostalgia like a lost Ithaca, was the site of my sentimental education, the birthplace of my new existence.

Hrepenim po hrepenenju

Erica Johnson Debeljak

»Ne glede na jezik, ki ga uporabljamo, izreči ne moremo nič drugega kot to, kar smo.«

Ralph Waldo Emerson

»... sprememba vere je za človeka tako nevarna, kot je za pisatelja nevarna sprememba jezika. Lahko se izide uspešno, lahko pa ima katastrofalne posledice.«

Simone Weil

Nisem sicer strokovnjakinja na tem področju, tako da se opiram predvsem na svoje izkušnje in opažanja, a vseeno se mi zdi, da je preseljevanje v novem, globaliziranem svetu po padcu berlinskega zidu postalo ne le pogostejši pojav, temveč so smeri preseljevanja postale tudi vse bolj nepredvidljive. Če bi se na zemeljski obli pokazala puščica za vsak premik neke osebe na drug konec sveta, bi nekoč velika večina puščic kazala v isto smer. Danes pa se je namesto ene prevladujoče težnje, ki je spominjala že skoraj na plimski val, pojavilo veliko manjših tokov, protitokov in spiralnih vrtincev. Tudi če pogledamo zgolj določeno območje sveta, na primer Evropo, obstaja znotraj njega izrazita težnja po premikih v vse smeri: iz majhne države v veliko, iz velike države v majhno, iz manjšega jezika v večjega in iz enega manjšega jezika v drugega. Poleg tega je svet nasploh postal bolj spremenljiv in mobilien, tako da obstaja vse več razlogov za tovrstne premike, ki niso več zgolj politično ali ekonomsko pogojeni.

Ko sem se leta 1993 preselila iz Amerike v Slovenijo, in še nešteto-krat zatem, sem poslušala pohvale na račun svojega 'poguma', ker sem si drznila pustiti vse zaradi tako nezanesljivega čustva, kot je ljubezen, in zaradi tako nezanesljive države – četudi neizgovorjeno, se je dalo to

vedno slutiti – kot je Slovenija. Pravzaprav je to nekoliko ironično iz dveh razlogov. Prvič zato, ker nihče ne bi hvalil poguma Slovenca, ki bi se izselil v Ameriko ali v katero od drugih večjih svetovnih držav. To bi bil pričakovani potek stvari, ki ne bi terjali posebne pohvale. Drugič pa zato – čeprav pri tem morda zgolj pretirano posplošujem – ker po mojem mnenju Američani ne potrebujejo toliko poguma in stoičnosti, da zapustijo svojo domovino. Manjka jim namreč ključno občutje, ki je veliko bolj razvito v ljudeh z drugih koncev sveta – tu v Sloveniji je poznano kot *hrepenenje*, na Češkem kot *litost*, v Rusiji kot *toska*, v francoščini pa bi ga lahko v ožjem pomenu opredelili kot *dépaysement* oziroma občutek, ki te preveva, ko nisi doma. Povedano drugače: Američani ne poznajo občutka hrepenenja.

Seveda tu pretiram. A vseeno se spominjam, kako sem se pred enaindvajsetimi leti po preselitvi v Slovenijo udeležila svojega prvega Mednarodnega literarnega festivala Vilenica leta 1993 in mi je Ludwig Hartinger (ki ga lahko imenujemo kar zavetnik tega festivala, saj bi nekoč skoraj dal življenje zanj) poskušal pojasniti besedo hrepenenje – meni, dekletu z divjega in primitivnega zahoda. Po njegovem mnenju je bil to bistven del moje vzgoje, nujen obred prehoda. Sedela sva za šankom (kaj pa drugega) v neki kraški vasici in Ludwig, ki je bil že rahlo v rožicah, je poskušal pojem hrepenenja ponazoriti z vilicami, prislonjenimi ob vinski kozarec, da bi pokazal, kako vile za seno ob steni skednja hrepenijo po zemlji. Ker sem odraščala v urbanem okolju San Francisca in pred prihodom v Evropo dvanajst let preživela v New Yorku, mi je bila analogija z vilami za seno povsem tuja. Ko je opazil, da ga ne razumem, je Ludwig kot vsak dober učitelj poiskal drugačno prisposodbo, tokrat pomorsko. Opisal je ladjo, ki negibno stoji v suhem doku, dvignjena visoko na tramove, da se ji barva žalostno lušči s trupa, in hrepeni, neprestano hrepeni po morju.

»Aha, to pa poznamo tudi mi!« sem mu veselo zatrdila.

A vendar nisem prepričana, da res poznamo. Oziroma da to poznam jaz.

Kateri so tisti viri, iz katerih črpajo pisatelji pri svojem ustvarjanju? Kje dobijo navdih, snov za pisanje in življenjsko silo? Še natančneje –

iz katerih virov črpajo hibridni pisatelji? (Hibridni pisatelj je besedna zveza, ki mi je ljubša od zvez pisatelj v izgnanstvu, pisatelj migrant ali nomadski pisatelj zaradi svoje znanstvenosti in objektivnosti, pa tudi zato, ker ni politično ali ekonomsko obremenjena in ne vsebuje informacij o smeri preseljevanja.) Pisatelji imajo predvsem jezik in v veliki večini primerov uporabljajo svoj materni jezik. To je njihova surovina, njihova glina, to so njihove osnovne barve. Imajo tudi spomine in domišljijo ter dela drugih avtorjev – pokojnih in sodobnih, tujih in neobičajnih ali domačih in dobro poznanih. Poleg tega imajo mnogi pisatelji, zlasti mnogi hibridni pisatelji, občutek nostalgije in silnega hrepenenja po nečem, kar so pustili za sabo in česar ne morejo več doseči. To pa je teren, ki je resnično rodovit.

Pred kratkim sem se zopet pogovarjala z Ludwigom o vprašanih tematike in izraza, svetoval pa mi je tole: črpaj iz vodnjaka otroštva, ker je ta vedno globlji, vse ostalo je zgolj na površini. A sprašujem se: Kako naj zajemam iz tega vodnjaka, ko pa mi manjka občutje, imenovano hrepenenje? Po čem naj hrepenim, če ne čutim nobene potrebe po vračanju? Kje naj najdem globino, če nimam izgubljenega otroštva, izgubljene Itake?

Hrepenim po hrepenenju.

Nasprotje od hrepenenja je seveda potovalna mrzlica, želja po dogodivščinah, po pobegu od doma, stran iz svoje vasi, od omejitev majhne soseke, od poznanega. Ta vzgib je pri ljudeh prav tako vsesplošno prisoten, vendar je manj povelečevan in mitiziran kot hrepenenje. Z dobro mero patosa in jalovosti, ki mu pritiče, si je hrepenenje izborilo primat v debatah o književnosti. Poleg tega je hrepenenje po navadi povezano s starejšimi in izkušenimi osebami, ne z lahkomišelnimi mladimi, beseda starejših pa navadno narekuje potek teh debat. Vendar bi si tudi vzgib neučakane, nenasitne in celo destruktivne mladine, ki predstavlja popolno nasprotje hrepenenja, tu zaslužil svoje mesto. Gre za vzgib, ki je silovit in naravnan navzven, ne melanholičen in naravnan navznoter. Pogled usmerja naprej, medtem ko hrepenenje vedno pogleduje nazaj. Ta dva vzgiba sta neke vrste dvojčka, obstoj prvega je nemogoč brez obstoja drugega.

Zakaj bi pisatelj sploh razmišljal o pisanju v jeziku, ki ni njegov materni, ko pa se s tem odreka svoji osnovni surovini, svoji glini? Zakaj bi se podal na tako tvegano pot? Josif Brodski v prvem stavku eseja *Ugoditi senc*i na to vprašanje ponuja kratek in jedrnat odgovor: »Kadar začne pisatelj pisati v jeziku, ki ni njegov materni jezik, naredi to bodisi iz nuje kot Conrad bodisi zaradi velikih ambicij kot Nabokov ali pa zato, ker bi rad dosegel večji učinek odtujitve kot Beckett.«

V nadaljevanju eseja Brodski razloži, da je bila njegova motivacija za opustitev matrne ruščine v prid privzeti angleščini drugačna, morda bolj plemenita. Želel si je namreč bolje razumeti, se sporazumevati in vstopiti v jezik svojega priljubljenega pesnika W. H. Audna – in kdo sem jaz, da bi podvomila v to razlago? Prav tako ne bi želela oporekati razlogom, naštetim v uvodnem stavku eseja, a kljub temu menim, da za menjavo jezika lahko obstajajo tudi drugačni, prvobitnejši vzgibi; da je, skratka, sprememba lahko tako temeljna in tako globoko zakoreninjena, da do nje enostavno mora priti.

Mar se ne zdi mogoče, da pri nekaterih pisateljih v izgnanstvu tako dolgo pritajeno tli hrepenenje, dokler v njih ne sproži odločitve po njegovem diametralnem nasprotju, tako da se na koncu odločijo pobegniti iz poznane vasi svojega maternega jezika, se kot drzna raketa izstreliti v neznano in se še zadnjič prebiti visoko v stratosfero, preden se izteče lok njihove življenjske poti? Ko pisatelj v izgnanstvu kot Odisej odkrije, da prava vrnitev ni več mogoča in da Itaka, po kateri je tako dolgo hrepenel, ne obstaja več ali pa obstaja le še v njegovih spominih, se lahko poda še na zadnjo pustolovščino, kot naj bi po prerokbah naredil mitični junak. Morda bo ta dogodivščina zbledela v primerjavi s prvo, tako kot dela Josifa Brodskega in Milana Kundere v njunih privzetih jezikih zbledijo v primerjavi z deli, ki sta jih napisala v maternem jeziku, a kaj potem? Pravzaprav to ni pomembno. Pomembna je izstrelitev. Pomemben je vzgib po spoznavanju zunanjega. Pomembno je potovanje.

Skoraj neopazno sem, ko prehajam proti zaključnemu delu tega eseja, namesto hladne terminologije, opredeljene s hibridnimi pisatelji na začetku, spet začela uporabljati poimenovanje pisatelj v izgnanstvu

– ta junaški arhetip, dobro poznano figuro, velikega zagovornika svojega naroda in svoje domovine, ki je od obeh za vedno ločen. Tovrstne kategorije me mučijo zato, ker ne najdem prave kategorije zase. Morda je to splošna človeška lastnost ali pa le moja značajska pomanjkljivost, a kadarkoli prebiram o pisateljih v izgnanstvu, pisateljih migrantih in drugih umetnikih, ki se znajdejo med več domovinami, poskušam vedno željno ujeti svoj odsev, a ga nikoli ne uzrem – nekoga s podobno biografijo, kot je moja, ki se je preselil iz velike države v manjšo brez večjih pretresov, ki mu jader ni polnil veter vojne, revščine ali pregona, ki je *lingua franca* zamenjal za *lingua obscura*, ki namesto za svojo prvotno domovino piše za svojo novo domovino in ki se, čeprav v državi svojega rojstva nikoli ni bil pisatelj in ni niti sanjal o tem, kar ne more odreči svojemu maternemu jeziku.

Morda pa je dejstvo, da nimam predhodnika, osvobajajoče. Morda bi morala poiskati navdih pri pisateljih, ki so z vsemogočno prevzetnostjo umetnika pogumno zamajali temelje svoje ustvarjalnosti in se odločili zamenjati glino med svojimi prsti. Če je, navsezadnje, jezik pisateljevega ustvarjanja stvar njegove izbire in volje, zakaj si potem ne more izbrati tudi svojega otroštva, svojega naroda? Moj cilj ni govoriti v imenu kogar koli, a če že, bi govorila v imenu prebivalcev svoje nove domovine, ne države svojega rojstva. Moje otroštvo pa – tisto, ki me je oblikovalo v vseh najpomembnejših pogledih in po katerem zdaj močno hrepenim – ni moje ameriško, temveč moje slovensko otroštvo. To so tisti presenetljivi, omamni septembrski dnevi pred dvajsetimi leti, ko so se mi oči prvič ustavile na poznopoletnih travnikih, kamnitih vasicah, stisnjenih v cestne ovinke, pa na valovitih vinogradih in geometričnih njivah, ki so prekrivali prijazno, skrito deželo.

Kras je bil moja učilnica, Ludwig s svojimi vilicami in vinskim kozarcem pa moj učitelj. Slovenija v prvem, upanja polnem desetletju svojega obstoja je bila kraj, ki zdaj že izginja v meglice nostalgije kot izgubljena Itaka – tam je potekala moja čustvena izobrazba, tam je bil rojstni kraj mojega novega obstoja.

Iz angleščine prevedla Julija Potrč

Die Ohren der Sprache schlafen nicht

Marica Bodrožić

Die erste Sprache, die wir alle gemeinsam haben, ist die Sprache der Stille. Umschirmt vom Bassin der Mutterbauchklänge, im Schutz des Wassers, seiner magnetischen, alles abspeichernden Kraft, tönt die Welt sich uns zu und wird Schicht um Schicht Teil unserer Ohren. Zweisprachig im Mutterbauch aufwachsend, muss mein Ohr sich von Beginn an mehrspurig fleißig die unterschiedlichen Tonalitäten und Rhythmen, Härte- und Weichgrade jener Sprachen und Dialekte einverleibt haben, die meine Mutter umgaben (und die sie in sich trug) als sie im Alter von zwanzig Jahren im hessischen Main-Taunus-Kreis langsam anfang, das Deutsche zu erlernen. Hat sie es geliebt? In jedem Fall hat es ihr geholfen, da alles neu um sie herum war, im doppelten Sinne an ein neues Leben in sich selbst zu glauben. Ein Teil dieses neusprachigen Daseins war schon bald „ich“, ein kommendes Ich besser gesagt, noch umgeformt, aber Tag um Tag mehr dem Geborensein geöffnet, mehr und mehr ein Teil ihres Körpers, Teil ihrer neuen Lebenswörter, die ich mit meinen wachsenden Lebensohren gleichsam zeitgleich mit ihr erlernte. Heute übt der Blick auf dieses gemeinsame Leben- und Wörterlernen eine große Faszination auf mich aus, denn eine Mutter kennt in der Regel schon die Sprache, in die sie ihr Kind zur Welt bringt. Dass es bei uns anders war, meine Mutter und ich zeitgleich Lernende waren, zeigen die Verläufe unserer Biographien deutlich, sie zeigen auch, dass jede Entscheidung, die wir treffen, jeder Ton, der in uns dabei entsteht, einen eigenen Prozess der Schöpfung auslöst, beziehungsweise, in meinem Fall (aus der Rückschau betrachtet) *sichtbar* macht. Beispielsweise habe ich über zwei Jahrzehnte hinweg reflexartig das Deutsche als meine zweite Sprache bezeichnet. Aber dass ich es in einer meiner ersten Erzäh-

lungen als „Bassin voller wundersame Töne“ beschrieben hatte, vergaß ich nie. Meine Literatur- und neue Lebenssprache hatte ich stets als Klangraum empfunden, aber nie den Gedanken zu Ende gedacht, dass meine erste Beziehung zum Deutschen bereits im Mutterbauch entstanden war und ich das Deutsche vom Wasser her dachte: Wie viel näher konnte also eine Sprache *bei der Mutter* sein als bei mir? Ich war schon im Deutschen *eingeklungen* lange vor meinem ersten, laut und bewusst ausgesprochenen deutschen oder irgendeinem anderen Wort. Und als ich mein erstes deutsches Wort schließlich mit der Stimme laut aussprach, da war ich zehn Jahre alt. Meine Mutter war weiterhin in Deutschland geblieben, ich aber wuchs in Dalmatien und in der Herzegowina auf, wusste den einen Dialekt bald vom anderen zu unterscheiden und wunderte mich schon im Alter von fünf Jahren über den Spott meiner dalmatinischen Verwandten, wenn ich ein herzegowinisches – und damit, in ihren Ohren, ein unzivilisiertes – Wort aussprach. Ich verstand, dass ihre Abwehr etwas mit den Osmanen zu tun haben musste, aber meine Mutter kam aus der Herzegowina, deshalb kämpfte ich beharrlich für jedes Wort, begriff aber bald, dass die katholischen Dalmatier lieber bei ihrem eigenen Dialekt bleiben und nichts mit türkisch beeinflussten Worten zu tun haben wollten. Damals wusste ich nicht, dass sie selbst durchaus türkischstämmige Wörter benutzten und ahnungslos waren, auf welche Weise sie von der äußeren Welt, von der Geschichte und ihrem wirksamen Erbe, beschriftet wurden. Immer wieder erlebte ich einen für Aufruhr sorgenden Worttransfer am eigenen Leib und hatte viele Fragen, in die ich auch heute noch hineinwachse und die mir zeigen, wie viel wichtiger das lebenslange Lernen ist als irgendeine alles abschließende Antwort. Das erfuhr ich auch nach meiner Übersiedlung von Dalmatien nach Hessen noch einmal in aller Deutlichkeit, denn zu allem Neuen, das in mein Leben damals kam, zählte auch der hessische Dialekt, den ich, parallel zur Hochsprache, mühelos lernte, weil wir bei einem bodenständigen Bauern zur Miete wohnten, der zu keinem hochdeutschen Wort in der Lage war. Es kommt mir so vor, als sei dabei die alte Erfahrung aus dem Mutterbauch ganz automatisch in mir aktiviert

worden. Ich *wusste*, ohne zu wissen, dass Hochdeutsch und Hessisch zwei unterschiedliche Klangwellen hatten, andere Frequenzen waren.

Das Deutsche war meinem ganzen inneren Gefühl nach für mich nie eine wirklich fremde und auch keine ansatzweise harte Sprache, im Gegenteil, ich erkannte in ihr alles Vertraute, alles Weiche, das vom Schutz des Wassers rührte. Bereits vor meinem Umzug, wenn meine Mutter nach Dalmatien oder in die Herzegowina zu Besuch kam, muss mir die deutsche Sprache wie eine sanfte Verlängerung meiner (wie ich heute weiß) ersten tonalen Erfahrungen erschienen sein, ein Klangkörper, der sich ganz auf die Melodie, auf die Wirkung des Gesprochenen bezog. Meine Mutter hingegen kämpfte noch viele Jahre mit den Bedeutungen, mit einzelnen deutschen Wörtern und ihrem speziellen Sinn. Die neuen Wörter dienten in ihrem Leben einem bestimmten Zweck: sie musste sie gut und richtig gebrauchen, um in ihrem Arbeitsalltag zurechtzukommen; für mich aber war selbst das alltäglichste Wort Musik aus ihrem Mund und eine direkte, feste, vielleicht sogar die einzige Verbindung zu ihr, zu ihren Händen, zu ihren Fingerkuppen, die von der vielen Arbeit aufgeraut, aufgeplatzt waren und manchmal auch bluteten. So lernten wir, Mutter und Tochter, aus ganz unterschiedlichen Gründen, in der deutschen Sprache zu leben. Meine Mutter wurde nie richtig heimisch im Deutschen, aber es verhalf ihr dennoch zu einem neuen Selbstbewusstsein und sie liebt es bis heute auf ihre eigene Weise, weil es ihr einen Freiheitsraum eröffnete, den sie vorher nicht kannte. Und als ich neun Jahre alt war, zog ich in ihre Freiheit wieder ein, zog zu ihren Fingerkuppen, zu ihren blutenden Händen, die stets mit der Muttergottes im Gebet verbunden waren, ihre betenden Hände sprachen zum Himmel, wenn sie Kummer hatte, eine neue Arbeit suchte und sie sich ohne göttlichen Schutz verloren und einsam fühlte. Vielleicht hatte sie auch immer gebetet als ich in ihrem Bauch zum Sprachwesen wurde, die Singsangstimme ihrer Gebete jedenfalls weckt in mir immer eine große Sehnsucht, die nur am Meer, in der Meeresstille geheilt werden kann. So geschieht mir die Sehnsucht oft im Schreiben und Erschreiben des Lebens als ein Heilungsversprechen: dass es eine Speise geben muss für diese Art

von Hunger. Wenn ich, mitten im Alltag, den hohen, guten, für die Erde brauchbaren Ton finde, dann habe „ich“ wieder eine Lücke zur Brücke gemacht – wobei die Stille das übernimmt, was sonst der Wille macht, die Stille handelt und ich werde ihre Schülerin, ihre erste ZuhörerIn, bereit, dem Nichts den ganzen Lebenston abzulauschen. Das Ohr, die Ohren schlafen nicht, sie haben wach diese Erde betreten und bringen mir bei, wie man wach *bleibt* in der Sprache, wie man sie durchdringt bzw. wann sie einen durchdringt und mit welcher Macht und Kraft sie den Willen zerschmettert. Es gibt nichts Schädlicheres als diesen „äußeren“ Willen in der Sprache, doch bis zu einem bestimmten Punkt muss man ihn dennoch aktivieren, um dann auch dieses letzte Ruder fortzuwerfen, damit die Sprache selbst zur Handelnden wird. Wasser zu sein, das ist das Schwerste für uns Menschen, dabei waren wir alle an unserem Anfang genau das: Wasser, ein Tropfen in ihm, ein Kern des Kerns, der sich im großen Wasser einerseits auflösen, andererseits gerade dadurch verankern musste, um dann ein Körper zu werden, der ab diesem Augenblick für immer ein Mittler zwischen den verschiedenen Wassern unseres Lebens ist.

In Gedichten, in der und zwischen den Sprachen (auch zwischen Innen und Außen, zwischen Stille und Ton) wird unser Ursprungskern sichtbar, und ich denke, dass ich ihn oft mit inneren Augen erblicken kann, aber wieder und wieder auch das dieserart Erblickte loslassen muss, um der Welt und dem Welt-Innenraum mit den Ohren näher zu kommen, durch das nach-Innen-Hören wahrhaftiger zu spüren – was *Sprache ist*, nicht nur was sie darstellt, nicht nur, was sie bedeutet. Dieses fast mystische Sprachbewusstsein lässt mich an Meister Eckhart denken, der einmal Gott darum bittet, ihn von Gott freizumachen. Auch ich bitte. Ich bitte die Sprache, mich von ihr und ihren Wörtern freizumachen, damit ein anderer Klangraum, ein anderes, inneres Ereignis sichtbar, hörbar werden kann – etwas, das ich noch nicht kenne, etwas, das ich noch werden kann.

Im Deutschen ist mir diese Art von Selbstvergessenheit möglich, sie sucht mich, sie wendet mich und zeigt mir die kostbare Verletzlichkeit, die wir in uns tragen. Die Verletzlichen dürfen sich in ihrem

Denken nicht verstecken, nicht an der Zerbrechlichkeit vorbeiswindeln – jede Sprache braucht eine Wunde, eine Achillesferse, die uns in das Unbekannte, in den neuen Schritt drängt. Das ist die „dunkle Nacht der Seele“, die uns zu uns selbst bringt, die uns lehrt zu *sein*, um aus dem Zentrum des eigenen Bewusstseins das Leben und die Worte wahrzunehmen, den Raum, den Klang, die Weiter hinter ihnen. Wahrnehmung ist immer individuell, nie eine Lüge, und in der Sprache – gleichgültig in welcher Muttersprache – muss jeder zu sich selbst finden, zum kleinen Kern des Kerns, zum Innenkern des Innenkerns, der uns zeigt, von welchem Punkt aus wir wachsen, die Sprache wächst, mit ihr auch das Bewusstsein, das seine Leitern in jedem Satz, in jedes Wort stellt. Manchmal ist unser inneres Lebensbuch schon geschrieben, und wir schlagen lebend die Seiten um, werden Leser unserer selbst, wir leben das uns Zugewiesene in einer zweiten, uns ermächtigenden Sprache manchmal vielleicht besser und aufrichtiger als in einer, die uns die erste ist. Freiheit heißt auch – Freiheit von einem Kollektiv, Freiheit in einem neuen Denken, in einer neuen mentalen und seelischen Struktur. Was aber ist die erste, was die zweite Sprache bei mir? Im Grunde sind zwei parallel in mir installierte geistige Wörterbücher enthalten. Da ich aber nur in einer Sprache mit voller Kraft denken und sprechend handeln kann, gibt es nur zwischen den geistigen Wellen – dem Ton – einen inneren Klangtransfer zwischen den beiden Sprachen, nie aber zwischen den Wörterbüchern. Das Deutsche ist die Sprache meiner größeren Denkfreiheit, ein Ort, an dem mein Geist seinen Ankerplatz ausgeworfen hat und der mir die größere Bewegung möglich macht; eine seelische Bleibe in aller metaphysischen Unbehaftheit.

Jezikovno uho nikdar ne spi

Marica Bodrožič

Prvi jezik, ki nam je vsem skupen, je jezik tišine. Ko smo obdani z bazenom zvokov materinega telesa, v zavetju vode in njene magnetne moči, ki v sebi shranjuje prav vse, se nam v zvokih razodeva svet in plast za plastjo postaja del naših ušes. Moja ušesa so v materinem trebuhu odraščala dvojezično in že od samega začetka s podvojeno zavzetostjo ponotranjila najrazličnejše tonalitete in ritme, odtenke trdih in mehkih glasov vseh jezikov in dialektov, ki so obdajali mojo mamo (in ki jih je nosila v sebi), ko se je pri dvajsetih v hessenškem okrožju Main-Taunus počasi začela učiti nemško. Je ta jezik kdaj zares vzljubila? Vsekakor ji je pomagal, ker je bilo okrog nje vse novo, in v dvojnem pomenu je začela verjeti v novo življenje v sebi. En del tega novojezičnega obstoja sem bila že kmalu »jaz«, natančneje rečeno, prihajajoči Jaz, ki je bil še neizoblikovan, vendar z vsakim dnem bolj pripravljen na to, da bo rojen; vse bolj sem postajala del njenega telesa, del njenih novih življenjskih besed, ki sem se jih s svojimi rastočimi življenjskimi ušesi učila hkrati z njo. Danes me pogled na to skupno učenje življenja in besed fascinira, kajti mama običajno že prej obvlada jezik, v katerega bo rodila svojega otroka. Pri naju pa je bilo drugače, z mamo sva se učili hkrati, o čemer priča tudi potek najinih biografij, ki med drugim razkrivata, da vsaka odločitev, ki jo sprejmemo, vsak zvok, ki ob tem nastane v nas, sproži lastni proces stvarjenja oziroma ga v mojem primeru (če se ozrem nazaj) vsaj *razodene*, da postane viden. Tako sem, na primer, več kot dve desetletji iz nekega refleksnega vzgiba nemščino opredeljevala kot svoj drugi jezik. Nikdar pa nisem pozabila dejstva, da sem jo v eni izmed svojih prvih zgodb poimenovala »bazen, poln prečudovitih zvokov«. Jezik svoje literature in novi jezik svojega življenja sem vselej dojemala kot zvočni prostor, vendar nisem šla v svojih razmišljanjih nikdar tako daleč, da bi dojela, da je

moj prvi stik z nemščino vzniknil že v materinem telesu in da nemščino dojemam skozi vodo: le kako bi lahko bil neki jezik bližje *materne-mu* kot v mojem primeru? Z nemščino sem se *uglasila* že dolgo pred svojo prvo zavestno izrečeno nemško ali kakršno koli drugo besedo. In ko sem naposled le glasno izrekla svojo prvo nemško besedo, sem imela že deset let. Mama je ostala v Nemčiji, sama pa sem odraščala v Dalmaciji in Hercegovini, kmalu razločevala med obema narečjema in se že pri petih letih čudila posmehu svojih dalmatinskih sorodnikov, kadar sem uporabila kakšno hercegovsko – in s tem za njihova ušesa necivilizirano – besedo. Razumela sem, da je njihov odpor nekako povezan z odklanjanjem vsega osmanskega, toda moja mama je prihajala iz Hercegovine, zato sem se zagrizeno borila za vsako besedo, a sem kmalu doumela, da se katoliški Dalmatinci raje držijo svojega narečja in ne želijo imeti nobenega opravlka z besedami, na katere je vplivala turščina. Takrat nisem vedela, da tudi sami uporabljajo besede turškega izvora, ne da bi se zavedali, kako so jih kot bel list popisali zunanji svet, zgodovina in vpliv njene dediščine. Na lastni koži sem vedno znova okušala besedni transfer, ki je zbujal negotovanje, in porajala so se mi številna vprašanja, ki jim šele danes doraščam in ki mi razodevajo, koliko pomembnejše je vseživljenjsko učenje kot katera koli dokončna beseda. To sem v vsej jasnosti ponovno okusila tudi po svoji selitvi iz Dalmacije v Hessen, kajti med vse novosti, ki so tedaj vstopile v moje življenje, je sodil tudi hessenški dialekt, ki sem se ga naučila hkrati s knjižno nemščino, in to brez težav, saj sva živeli kot podnajemnici pri preprostem kmetu, ki ni premogel niti ene same knjižne besede. Zdi se mi, kakor da se je ob tem v meni povsem avtomatično aktivirala nekdanja izkušnja iz materinega trebuha. Ne da bi vedela, sem vendarle *vedela*, da imata knjižna nemščina in hessenščina različni valovni dolžini, drugačni frekvenci.

Nemščina v skladu z mojim čisto notranjim občutkom zame nikdar ni bila zares tuj in niti najmanj trd jezik, ravno nasprotno, v njej sem prepoznavala vso tisto domačnost, mehko, ki je izvirala iz zavetja vode. Že pred selitvijo se mi je, kadar je mama prišla na obisk v Dalmacijo ali Hercegovino, nemščina zdela kot nežen podaljšek mojih

(to vem danes) prvih zvočnih izkustev, inštrument, ki je bil ena sama melodija, učinek izrečenega. Moja mama pa se je nasprotno še leta bojevala s smislom, s posameznimi nemškimi besedami in njihovim posebnim pomenom. Nove besede so v njenem življenju služile posebnemu namenu: morala jih je uporabljati dobro in pravilno, da bi lahko opravljala svoje vsakdanje delo; toda zame je bila še tako vsakdanja beseda kot glasba, ki prihaja iz njenih ust, in predstavljala je neposredno, trdno, morda celo edino vez z njo, z njenimi dlanmi, konicami prstov, ki so bile od trdega dela raskave, razpokane in so včasih celo krvavele. Tako sva se, mati in hči, iz povsem različnih razlogov naučili živeti v nemškem jeziku. Moja mama se v nemščini nikdar ni povsem udomačila, ji je pa vlila novo samozavest in vse do danes ima ta jezik na svoj način rada, ker ji je odprl prostor svobode, ki ga prej ni poznala. Ko sem imela devet let, sem se ponovno vselila v njeno svobodo, preselila sem se k njenim prstnim konicam, k njenim krvavečim dlanem, ki so bile v molitvi vselej povezane z Marijo, njene roke so se v molitvi pogovarjale z nebesi, ko jo je kaj težilo, ko je iskala novo službo in se je brez božjega varstva počutila izgubljeno in osamljeno. Morda je molila tudi ves tisti čas, ko sem se v njenem trebuhu razvijala v jezikovno bitje. Mrmrajoči napev njenih molitev zbudi v meni vselej globoko hrepenenje, ki ga lahko poteši le morje, tišina ob morju. Podobno hrepenenje pogosto občutim pri pisanju in izpisovanje življenja se mi pogosto zdi obet ozdravljenja: čutim, da mora obstajati jed za tovrstno lakoto. Ko sredi vsakdana najdem vzvišeni, dobri, zemlji koristni ton, potem sem »jaz« ponovno naredila iz vrzeli vez – pri čemer tišina prevzema to, kar sicer udejanja volja, tišina deluje v skladu s svojo voljo, jaz pa sem njena učenka, njena prva poslušalka, pripravljena, da s poslušanjem nič iztrgam celotni zvok življenja. Uho, ušesa ne spijo, budna so prišla na ta svet in učijo me, kako naj ostanem *budna* v jeziku, kako naj ga prežemam oz. kdaj on prežema mene in s kakšno močjo in silo lomi mojo voljo. Nič ni bolj škodljivega kot ta »zunanja« volja v jeziku, toda do neke določene mere jo moraš vendarle aktivirati, da nato odvržeš še to zadnje veslo, da jezik sam prevzame pobudo. Biti voda je nekaj najtežjega za nas ljudi, ob tem pa smo bili na začetku

vsi prav to: voda, kapljica v njej, jedro jedra, ki se je moralo v velikem vodovju po eni strani raztopiti, po drugi strani pa zasidrati, da bi nato postalo telo, ki bo od tistega trenutka dalje za vselej posrednik med različnimi vodami našega življenja.

V pesmih, v tem jeziku in med jezikoma (tudi med notranjim in zunanjim, med tišino in zvokom) se razkrije naše izvorno jedro, in mislim, da ga pogosto lahko uzrem z notranjim očesom, toda znova in znova moram stvari, ki jih na ta način ugledam, spet izpustiti, da bi se z ušesi približala svetu in njegovemu notranjemu prostoru ter s tem, ko prisluhnem navznoter, dejansko začutila – kaj *jezik je*, ne le to, kar predstavlja, ne le to, kar pomeni. Ob tem skoraj mističnem dožemanju jezika se spomnim Mojstra Eckharta, ki je nekoč prosil Boga, naj ga osvobodi Boga. Tudi sama prosim. Prosim jezik, naj me osvobodi samega sebe in svojih besed, da bi se lahko očem razkril zvočni prostor, da bi lahko postalo slišno neko drugo, notranje doživetje – nekaj, česar še ne poznam, nekaj, kar še lahko postanem.

V nemščini mi je omogočena tovrstna samopozaba, kar išče me, preoblikuje me in mi kaže dragoceno ranljivost, ki jo nosimo v sebi. Ranljivi se ne smejo skrivati v svojem mišljenju, ne smejo se izmikati krhkosti – vsak jezik potrebuje rano, Ahilovo peto, ki nas sili v neznanost, v nov korak. To je »temna noč duše«, ki nas vodi k nam samim, ki nas uči, kako *biti*, da bi iz središča lastne zavesti dojemali življenje in besede, prostor, zven, prostranstva za vsem tem. Dojemanje je vselej individualno, nikdar laž, in v jeziku, vseeno v katerem maternem jeziku – mora vsakdo najti pot k sebi, k drobnemu jedrcu jedra, k notranjemu jedru notranjega jedra, ki nam razodeva, iz katere točke rastemo, raste jezik in z njim tudi zavest, ki v vsakem stavku, v vsaki besedi postavlja svoje lestve. Včasih je naša notranja življenjska knjiga že napisana in mi v teku življenja obračamo strani, postanemo sami svoji bralci, živimo to, kar nam je bilo namenjeno, v drugem jeziku, ki nam daje moč, morda včasih še bolje in bolj iskreno kot v tistem, ki je za nas prvi. Svoboda pomeni tudi – svoboda od kolektiva, svoboda v novi misli, v novi mentalni in duhovni strukturi. Toda le kaj je pri meni prvi in kaj drugi jezik? Pravzaprav imam v sebi vgrajena dva

vzporedna duhovna slovarja. Ker pa lahko le v enem od teh jezikov zares mislim in z govorom tudi delujem, obstaja le notranji zvočni transfer med obema jezikoma in duhovnima valovnima dolžinama – le na ravni tona –, nikdar pa ne prihaja do izmenjave med slovarjema. Nemščina je jezik, v katerem svobodneje razmišljam, je kraj, kjer je moj duh vrgel sidro in ki mi omogoča večjo prožnost; duhovno zatočišče v vsej metafizični nevezanosti.

Iz nemščine prevedla Amalija Maček

The Ears of Language Do Not Sleep

Marica Bodrožić

The first language, the one we all have in common, is the language of silence. We are surrounded by the sounds in the basin of the womb, in the protection of the waters, of this magnetic, all-storing power, and the world tones itself towards us and becomes, layer by layer, part of our ears. Growing up bilingual in the womb, my ear must have, from the start and in multitrack, diligently incorporated the various tonalities and rhythms, the hardness and softness of those languages and dialects that surrounded my mother (and which she carried within herself) when she, at the age of twenty, was beginning to learn German in the Main-Taunus-Kreis in Hesse. Did she love German? In any case, since everything around her was new, it helped her in a double sense to believe in a new life within herself. A part of this new linguistic existence soon became “I”, or better, an I-to-come, not yet formed, but an I becoming day by day more open to being born, more and more a part of her body, a part of her new life-words which I, with my growing life-ears, was learning along with and at the same time as her, so to speak. Today the view of this communal life- and word-learning exerts a great fascination over me, since normally a mother already knows the language in which she brings her child into the world. That it was different for us, that my mother and I were learners at the same time, is clearly shown in the paths of our biographies, which also show that every decision we make, every tone that originates in us, triggers its own creation process, or, in my case (looking back), makes it *visible*. To provide an example, for over two decades I have spontaneously referred to German as my second language. But I never forgot that I described it in one of my first stories as a “basin full of wondrous tones.” I had always felt the language of my literature and of my new life was a

soundscape, though I had never worked out the thought that my first relationship to German had originated in the womb and that I had been thinking of German since the waters: How much closer could a language be *to the mother* than to me? I had already been *tuned* in German long before my first loud and consciously uttered German – or any other – word. And when I finally spoke my first German word, I was ten years old. My mother had remained in Germany, but I grew up in Dalmatia and Herzegovina, could soon distinguish one dialect from the next, and already at the age of five wondered why my Dalmatian relatives mocked me whenever I used a Herzegovinian – that is, to their ears, an uncivilized – word. I understood that their resistance must have had something to do with the Ottomans, but because my mother came from Herzegovina I fought tenaciously for every word, though I soon realized that the Catholic Dalmatians preferred to stick to their own dialect and wanted nothing to do with words of Turkish origin. At that time I did not know that they themselves often used words of Turkish origin and were unaware of how they had been stamped by the outside world, by history and its effective legacy. Again and again I myself experienced in the flesh word transfer that caused much commotion, and I had many questions which even today I am growing into and which show me how much more important lifelong learning is than any ready answer. I learned this once again very clearly after moving from Dalmatia to Hesse, for among all the new things that entered my life at that time there was also the Hessian dialect that I, alongside the standard language, learned effortlessly, since we were tenants of an earthy farmer who couldn't speak a word of High German. It seems to me as if the old experience from the womb was automatically activated in me. I *knew*, without knowing, that High German and Hessian had two different sound waves, were separate frequencies.

As far as my inner feeling goes, German was never an entirely foreign or especially difficult language for me; I recognized in it everything familiar, everything gentle that was stirred from the protection of the waters. Already before my move, whenever my mother came to visit in Dalmatia or Herzegovina, German must have seemed like

a gentle extension of my (as I now know) first tonal experience, a body of sound that related entirely to the melody, to the effect of the spoken. My mother, in contrast, struggled for many years with the meanings, with individual German words, and their special senses. In her life the new words served a particular purpose: she had to use them properly and correctly in order to cope in her everyday work; for me even the most everyday word was music from her mouth and a direct, firm – perhaps even the only – connection to her, to her hands, to her fingertips which had been worn raw from all that work, which were split open and sometimes also bled. And so we, mother and daughter, learned, for very different reasons, to live in the German language. My mother was never really at home in German, but it still helped her to gain new self-confidence and she loves it to this day in her own way because it opened a space of freedom to her that she had not known before. And when I was nine years old, I moved into her freedom again, moved to her fingertips, to her bleeding hands, which were always connected with the Mother of God in prayer, her praying hands spoke to heaven whenever she was distressed, was looking for a new job and felt lost and alone without divine protection. Maybe she was always praying when I, in her belly, was becoming a linguistic being; in any case the sing-song-voice of her prayers always awakens in me a great desire that can only be stilled at the sea, on the calm sea. So it is that desire often comes to me in writing and writing out life as a promise of healing: that there must be sustenance for this sort of hunger. If I, in the midst of the everyday, find the high, good tone that is practical for the soil, then “I” have once again made a bridge out of a gap – silence takes over what the will otherwise does, silence takes action and I become a schoolgirl for it, its first listener, ready to strain my ears for the entire life-tone out of nothing. The ear, the ears do not sleep, they came into this world awake and they teach me how one stay *awake* in language, how one penetrates it or when it penetrates one and the power and force with which it shatters the will. In language there is nothing more harmful than this “external” will, and yet up to a certain point you still have to activate it in order to throw away

this last rudder, so that language itself becomes the doer. To be water, that is the hardest thing for us humans, though that is precisely what we all were at our genesis: water, a drop in it, a core of the core that in the great water on the one hand dissolves, and on the other exactly through that has to be anchored in order then to become a body that henceforth is always a mediator between the various waters of our life.

In poems, in language and between languages (and also between inside and outside, between silence and tone) our original core becomes visible, and I think that I can often see it with the inner eye, though again and again I have to let go of the seen in order to come closer to the world and the inner-world-space through the ears, through listening-for-the-inner to sense more truly – what *language is*, not only what it represents, not only what it means. This almost mystical language awareness brings to mind Meister Eckhart, who once beseeched God to free him from God. I also beseech. I beseech language to free me from it and its words so that another soundscape, another, inner event can become visible, audible – something that I don't yet know, something that I can still become.

In German, for me this kind of self-forgetting is possible, it seeks me, it turns me and shows me the precious vulnerability that we carry within us. The vulnerable may not hide in their thinking, may not cheat on fragility – every language needs a wound, an Achilles' Heel that pushes us into the unknown. This is the “dark night of the soul” that brings us to ourselves, that teaches us *to be*, in order to perceive from the centre of our own consciousness life and words, the space, the sound, the distances behind them. Perception is always individual, never a lie, and in language – no matter what the mother tongue – we must find our way to ourselves, to the little core of the core, to the inner core of the inner core that shows us the point out of which we grow, out of which language grows, and with that also the consciousness that puts up its ladder in every sentence, in every word. Sometimes our inner book of life is already written, and we, as we live, turn the pages, become readers of ourselves; sometimes we live out perhaps better and more sincerely what has been meted to us in a second,

empowering language than we do in our first language. Freedom also means – freedom from a collective, freedom in new thinking, in a new mental and spiritual structure. But in my case, which is the first, which the second language? Basically I have two parallel mental dictionaries installed in me. But since I can only think and act with full force in one language, it is only between the mental waves – the tone – that there is an inner sound-transfer between the two languages, never between the dictionaries. German is the language of my greater freedom of thought, a place in which my mind has cast away its moorings and which makes greater movement possible for me; a spiritual abode in all the metaphysical unafflictedness.

Translated from German by Jason Blake

Transkulturalita v reči človeka

Stanislava Repar

Z jazyka do jazyka

Ešte donedávna okrajové témy sa postupne dostávajú do centra pozornosti nielen akademických, ale aj politických či ekonomických záujmových kruhov a skupín. Otázka viacjazyčnosti: záujem vzbudzuje už preto, že pre spájajúcu (a sváriacu) sa Európu je životne dôležitá. Navyše, nesie v sebe (pre niekoho možno paradoxne!) náboj anti-globalizmu a akéhosi post-regionalizmu (*glokalizmu?*), napríklad už tým, že upozorňuje na špecifiká a „zásluhy“ miestnych prúdení (v reči).

Z tohto uhla pohľadu teda dvoj- alebo viacjazyčnosť nie je primárne téma súvisiaca s „prekračovaním národného smerom k nadnárodnému“, ale skôr téma zachytávajúca pokus o návrat k sebe a svojej najhlbšej, najvnútornejšej skúsenosti s jazykom, presnejšie – s jazykmi nášho ľudského domova. Pre jazyk totižto platí to isté, čo pre ktorékoľvek individuálne bytie. Iba zrkadlením sa v druhom, inakšom (jazykovom) prostredí odhaľuje svoje vlastné potencie. Sebadefinovanie (sa) z pomyselnej „vlastnej podstaty“ jednoducho nestačí. Ak sa s ním uspokojí(me), vysielajúca a prijímajúca planéta sa dostanú do zákrytu (bez svetelného presahu), de facto sú (si) identické. A to je smrť každého živého systému – aj toho komunikačného, jeho pozvoľný úpadok alebo náhle stroskotanie.

A ďalej: ak sa zhodneme na tom, že komunikácia je našou najvlastnejšou doménou (už na úrovni biologických organizmov, nevraviac o rozvetvených sociálnych systémoch), tak zmysluplné stykanie sa s inými možno chápať ako nevyhnutnú podmienku našej sebazáchovy i napredovania v bohato diverzifikovaných škálach a prejavoch paušálne neuchopiteľného bytia. Práve pre toto memento sme sa (podaktorí) radostne rozlúčili s moderným človekom, predstaviteľom scholastic-

kých ego-obeliskov a slavo-brán, a svoju pozornosť zamerali na človeka konkrétneho a *polyvalenčného*. Pre jedných postmoderného, pre druhých duchovného, pre ďalších zase transkultúrneho alebo posthistorického... Vo vyratúvaní podobných, neraz problematických označení by sme mohli pokračovať do úmoru. V každom prípade hovoríme o období tzv. posthumanizmu, v ktorom človek dokáže byť ľudský aj bez toho, aby sám seba kládol do stredu bytia, resp. aby svet chápal a uchopoval výlučne na svoj obraz.

Pozvanie do tanca

Tento krátky úvod bol akousi evokáciou, aby sme mohli patrične zareagovať na úvodné slovo Ericy Johnson Debeljak, ktoré možno prečítať aj ako „pozvanie do tanca“. Ponúkla v ňom viacero znamení času, v ktorom žijeme, priliehavých zmienok o javoch a prejavoch, ktoré s dnešnou dobou a viacjazyčnosťou, či už bezprostredne, alebo sprostredkované súvisia. Od fenoménov hranice a zvýšenej mobility ľudí, cez krízu pojmovej kategorizácie (*migrant?*, *nomád?* *exilant?*), až po problematickosť národných a národnostných obsesívno-posesívnych stratégií, ktoré spisovateľov neraz zasahujú na ich najcitlivejšom mieste – v rovine jazykového výrazu, symbolickej príslušnosti či neidentitickej identity so sebou samými.

Erica to rozbalila dobre a my by sme mali pokračovať ďalej v nastúpenej ceste, ak sme hodní/hodné svojho takmer výstražného označenia: *panelisti*. A pretože môj priestor je prísne a presne vymedzený, pokúsim sa aspoň telegraficky zachytiť niekoľko svojich myšlienok na (za)danú tému.

Chaos

Pre mňa predstavuje pozitívnu kategóriu v zmysle jej previazania s tranzíciou. Ako prejav vychýlenia či odchýlenia sa od zaužívaného

poriadku smeruje – okrem iného – aj k narúšaniu stálych, zavedených označení a k iniciovaniu stavov, v ktorých sa stretávame s vytesnenými časťami našich individuálnych či kolektívnych vedomí a tiel, so svojím jungovským Tieňom. Naša temná, nepriznaná strana tu obvykle vystupuje ako monštrum alebo ako obávaná neznáma sila, s ktorou sa treba (hlbokom čiernom lese alebo v civilizačnom labyrinte) najprv stretnúť a potom hrdinsky popasovať. Ak je pre organizované ľudské spoločenstvo slobodný pohyb po zemi chaotický alebo je aspoň predznakom hroziaceho chaosu, mohlo by to znamenať, že poriadok, ktorý sme si vyvolili (alebo si vybral on nás?) negatívne zasahuje do nášho prirodzeného vnímania sveta. Človeka spútava a dusí v príliš tuhom korzete; poriadok sa stal direktívou a sloboda hrozbou.

Identita

Úvodný príspevok sa dotkol aj otázok profesionálnej príslušnosti, nášho tvorivého (po)volania, napríklad keď uvažoval o vonkajšom (t. j. inštitucionálnom, spoločenskom) a vnútornom (čiže mentálnom, kreatívnom) aspekte spisovateľovho „prebývania v slove“. Je prepojenie medzi týmito aspektmi priamoúmerné, alebo ich viaže vzťah nepriamej úmery? Odzrkadľuje sa kríza inštitucionálnych nástrojov v hlbkových vrstvách jeho či jej spisovateľskej identity, presnejšie – sebavnímania, alebo naň môže mať, naopak, dokonca povzbudzujúci účinok?

Myslím si, že takto načrtnutá „hojdačka“ s dvomi naznačenými vrcholmi alebo koncovými polohami je zjednodušením problému, ktorému sa tu venujeme. Ak spisovateľ (opäť tým myslím, samozrejme, aj na spisovateľku) – a nielen ten presídlený – má svoju identitu, ak ju má vo svojej moci, niečo nie je v poriadku. Ak však je v ustavičnom procese (seba)identifikácie, ak je sám sebe neukončeným procesom, a nie (len) orientačným vektorom, tak jeho otvorené bytie nepodlieha polarizovaným reláciám typu vnútorné/vonkajšie, inštitucionálne/individuálne, sociálne/psychické (resp. duševné) a pod. Je multidimenzionálne, polycentrické (dokonca decentrované), t. j. v ustavičnom pohybe, presúvaní a preskupovaní.

Dosiahnuť stabilnú rovnováhu vnútorných a vonkajších motivácií je teda iba zbožným prianím rovnako samého spisovateľa, ako aj mašínérie, ktorá ho obklopuje. Povedané inými slovami: rovnovážny stav je len *pravdepodobným* miestom spisovateľovho (optimálneho) výskytu či fungovania. Každé ukotvenie autorského Ja je len dočasné a prechodné (transverzívne), preto je aj jeho rozvíjanie skôr arbitrárne ako zákonité. Pomôže všetko a nepomôže nič.

V tomto zmysle môže byť kríza jednej identity ohlasovaním vzniku ďalšej – a dokonca ešte identickejšej (!) vďaka jej odchyľovaniu sa od pomyselného (pevného) základu sveta. Takýto návrat k zmoženým (aj jazykovo „mixovaným“) prechodovým identitám je vlastne jedným z prejavov dekolonizácie (moderného) Ja. Čiže: ani s krízou si nemôžeme byť celkom na čistom. Jej pôsobenie môže byť dokonca iniciačné a hojivé. Môže nás privádzať ku kazom či trhlinám v nepriedyšnom „korzete“, k výbojom nových, ešte neznámych chaotických energií, ktoré nás pozbavujú prílišnej sebaúcty a zároveň chránia pred inštitucionálnym brnením. Ba aj pred ostnatými drôťmi rozhraní, ktoré sú poznamenané strachom a nepriateľstvom.

Jazyk; národný *versus* literárny

Nejde o dva totožné alebo rovnocenné jazykové systémy. Ich príliš tesné (a v skrytosti aj hierarchické) relačné vnímanie je často založené na nadradovaní noetického a ideologického aspektu nad estetickým (t. j. národnej príslušnosti nad jazykovou kreativitou a výrazovou komplexnosťou). Spisovateľ síce obvykle píše v tzv. „národnom“ jazyku, no v prvom rade to je jeho materinský jazyk. Domáci, intímny, ktorý ním – alebo ňou – prestúpil už v čase detstva, a tak do značnej miery zadefinoval ontologické rozsahy jeho prebývania vo svete.

Spisovateľ však svet jazykom nielen mimeticky opisuje alebo zobrazuje, ale aj problematizuje a prekódúva, esteticky redefinuje či metamorfuje vo vlastnom, neopakovateľnom semiotickom kľúči. Vyhmatava (naslepo) jeho atopické miesta, ktorými dokáže preklznúť

k mimojazykovým obsahom, okamžitým či večným pravdám, k hĺbkovým symbolickým posolstvám. Poslednou, pravdaže nedobytnou inštanciou jeho snáh je tajomstvo života a smrti – živý nerv literatúry, ktorý z nej robí večnú hádanku.

Aj spisovateľov jazyk je teda trojdimenzionálny, časopriestorový, navrstvený ako cibula... alebo kapusta. (Jednotlivcova reč ako mentálny hologram individuálnej existencie?) Pod vonkajšou, nám všetkým dobre známou slovníkovou šupkou cirkulujú iné prúdy spisovateľovej, resp. jazykovej pamäti aj nepamäti, pulzujú staronové amplitúdy paušálne inak neuchopiteľnej ľudskej existencie. Prejavuje sa svetelná, magmatická, kozmická morfológia bytia, ktorému jazyková, gramaticky systematizovaná mriežka nestačí. Medzi bytím a jazykom nejstvue vzťah priamej (vzájomnej) významovej korešpondencie. Bytie presahuje jazyk a jazyk sa k jeho hĺbkovým či naopak, periférnym, odstredivým úrovniam dostáva pomocou rozličných okľúk, systémových narušení, medzipriestorov, trhlín a štrbín, odvrátených polôh živej reči – najmä tej básnickej.

Vyhľadania o určujúcej podmienenosti spisovateľskej tvorby (národným) jazykom preto prijímam s veľkou rezervou. Chápem, že zmena „vonkajšieho“ jazyka môže celý kreatívny proces zasiahnuť nežiaducim spôsobom, zablokovať ho, ba priam odrovnať. Môže ho však tiež oslobodiť a napojiť na spodné prúdy, skryté energie, ku ktorým sa autor/ka cez ustálený povrch zautomatizovaného rečového prejavu v rodnom jazyku nedokázal/a prehrýzť. (Alebo naopak, môže napomôcť tieto energie konštruktívne zahatať, oslobodzujúco spútať, ak na človeka ako na príliš vnímavé „jazykové médium“ pôsobia deštruktívne a jeho významová sieť sa stáva až nečitateľne rozkolísaná.) Pravdaže, inakšie na tom bude prozaik a inakšie básnik, pričom vôbec nie je isté, ktorý umelecký druh by mal byť vo výhode. Domnievam sa, že všetko závisí najmä od typu alebo povahy autorstva, už menej od žánru alebo vnútorného či vonkajšieho zadania. Veď ani vo vlastnom (pôvodnom) jazyku nie sme všetci rovnako kreatívni „insideri“.

Z môjho pohľadu teda majú pravdu obaja, optimistický Ralph Waldo Emerson aj vystríhajúca Simone Weil. Dodajme však, že tu v nija-

kom prípade nejde o podstatu jednotlivca, jeho „*essence*“, ktorá môže byť gestom jazykovej zámény naštrbená, poškodená. Ide o „*praxis*“, životné praxe jednotlivca, ktoré v hre rozličných (vždy aj rečových) identít vyúsťujú – alebo nevyúsťujú – do svojho nezameniteľného autorského idiolektu. Bezpečné miesto materinčiny sa tu síce vytráca, čo však neznamená, že z pôvodnej duchovnej vertikály neostane kameň na kameni: základné „ľudské veci“ sú vo všetkých jazykoch sveta rovnaké – a terminologicky nereifikovateľné. (Tým nijako nepodceňujem krásu spočívajúcu v odtienkoch a odlišnostiach „jazykového pláštá“.)

Hodnotenie a kritické ocenenie autorského príspevku (pravdaže, o to spletitejšieho, že prešiel tranzíciou), ktoré by malo nasledovať, opäť závisí od nepreberného množstva faktorov vstupujúcich do situácie. S literatúrou často nemajú nič spoločné a ich pôsobenie máva na autora ničivejší dosah, než samotná zámerna tvorivého jazyka. Z doposiaľ povedaného by teda malo byť jasné, že „globálna sláva a úspech“ sú iba falošnými poslami (celkom určite nie chodničkami, „*paths*“, skôr pohodlnými diaľnicami, „*highways*“!) na ceste k presiahnutiu, prekonalaniu národných hraníc. Avizujú vzájomné preteky dvoch rovnocenných skupín ignorantov. Napríklad politických a kultúrnych globalistov. Prehliadaním jadra problému (umelého podsúvania hraníc, ktoré nás údajne – namiesto spájania či ochrany rôznorodosti – iba rozdeľujú) sa svorne podieľajú na upevňovaní jestvujúcich anomálií.

Mohli by sme povedať: Nijaký jazyk nie je sám sebe mierou. Každý je obracom života, obratom k inej tvári, „vyskladaným“, vyabstrahovaným zo živého výkonu (vždy len osobnej) reči. A keby sme išli ešte ďalej: aj v národnom jazyku je toľko rečových prejavov, koľko sa k nemu hlási užívateľov. Každý ďalší užívateľ-tvorca do jazyka prináša dimenziu, ktorá pre „kmeňový“ algoritmus predstavuje úplné alebo čiastkové nóvum, bohatstvo svojho druhu. Pravdaže, nehovorím o komolení reči reči neznalými, ale o naštepení jej kmeňa (o rozvetvení stromu života) novou sortou komunikačného dôrazu. A možno aj (Kosovelovou) asymetriou, ktorá však ľudsky a esteticky zaváži. K prestupovaniu „z jazyka do jazyka“, presnejšie – k vyhmatávaniu transjazykových podmieneností ľudskej existencie by človeka nemalo

viest' obrusovanie jazykových zvláštností až na kosť (napríklad zbedačného europríbehu), ale práve a len možnosť náhleho „vhladu“ pod povrch nášho jazykového dedičstva. Toho nezaslúžene vlastného, aj toho s istou námahou, a teda zaslúžene pridaného – v ich vzájomnej dynamike. Nevjavujú sa v takomto jazykovom obraze aj skryté súvislosti našich životných príbehov?

Post scriptum

Trvalo viac než jednu dekádu, kým som sa – ako autorka – dočkala rovnocenného prijatia slovinskými stavovskými inštitúciami, a teda (úradne) svojimi kolegami. Neúradný stav nepoznám. Predo mnou je teraz dekáda, v ktorej budem pravdepodobne čeliť upadaniu „slovenskej časti“ môjho literárneho opusu do zabudnutia; výberové spoločenstvá na Slovensku už totižto nepestujem s takým nasadením. Mnohé pochybnosti a dilemy som zvečnila vo svojej autobiografickej próze *Slovenka na kvadrát* (v slovinčine 2009, 2013, v slovenčine 2011), ktorá sa v Slovinsku, a to je povzbudzujúce, dočkala veľmi ústretového prijatia. Kniha mala byť rozlúčkou s mojou skúsenosťou (azda až priveľmi vzdelanej) migrantky – nielen v geografickom, ale aj kultúrnom či jazykovom zmysle slova, no nebolo to možné: rozlúčka sa nekonala. Človek sa nemôže vzdať svojej minulosti, sama sa mu ustavične pripomína. Isté však je, že by ju nemal klásť na piedestál, či už v dobrom, alebo zlom. Ak svoje životy (tu či tam, vtedy alebo teraz) nevniéma ako kontradiktórne, ale ich vníma v ich komplementárnosti, je na dobrej ceste.

Ako autorka plynule prechádzam do oboch jazykov a nemám s tým nijaký problém, v slovenčine sa však cítim komfortnejšie a bezpečnejšie. Lenže: cítiť sa bezpečne v tomto výbušnom svete, žiť jednoliaty život v disipatívnej, čoraz väčšmi rozptýlenej, („rozhasenej“) realite nemôže byť pre spisovateľa terno! Cítim a verím, že moje transjazykové pôsobenie, (oblúk luku, napätie tetivy, blesk šípu) vyjadrujú viac, než len holú pragmatiku presídlenia. Napriek rozličným okolnostiam (tu či tam, vtedy alebo teraz) som nikdy neprestala byť po-

etkou a spisovateľkou, ani literárnou vedkyňou a kritičkou. Natoľko autentickou, nakoľko metaforou seba samej. Navyše, vďaka novým súvislostiam som sa stala prekladateľkou krásnej literatúry a náročných filozofických textov, ale aj (trocha seba/irónie na záver!) pôvabnou asistentkou a výkonnou sekretárkou... Tematizujú ma existenciálne obzory môjho „tu“ a „teraz“. Jedine takto – transkultúrne a v reči človeka – sa prepisujem do celku literatúry.

Transkulturalnost v jeziku človeka

Stanislava Repar

Iz jezika v jezik

Do pred kratkim še obrobne teme postopoma prihajajo v središče pozornosti ne le akademskih, temveč tudi političnih in ekonomskih interesnih krogov in skupin. Vprašanje večjezičnosti: zanimanje vzbuja že zato, ker je za Evropo, ki povezuje (in se hkrati prepira), pomembno. Vrhu vsega nosi v sebi (za nekatere morda paradoksalno!) naboj anti-globalizma in neke vrste postregionalizma (*glokalizma?*) recimo že s tem, da opozarja na posebnosti in »zasluge« lokalnih tokov (znotraj vsake govorice).

Dvo- ali večjezičnost s tega zornega kota torej ni prvinsko tema, ki bi bila povezana s »preseganjem nacionalnega v smeri nadnacionalnega«, temveč je tema, ki zajema poskus, da bi se vrnili k sebi in svoji najgloblji, najbolj ponotranjeni izkušnji z jezikom, natančneje – z jeziki našega *človeškega* domovanja. Za jezik namreč velja isto kot za katero koli posamezno bit. Svoje zmožnosti namreč razkriva samo z zrcaljenjem v drugem, drugačnem (jezikovnem) okolju. Samoopredelitev iz namišljenega lastnega »bistva« ali »temelja« preprosto ni dovolj. Če se z njo zadovolji(mo), se planet, ki oddaja, in planet, ki sprejema, prekrijeta (brez svetlobnega presežka), pravzaprav sta (si) identična. To pa je konec vsakega živega sistema – tudi tistega komunikacijskega: bodisi njegovo počasno hiranje bodisi takojšnji brodolom.

In dalje: če se strinjamo, da je komunikacija za nas najznačilnejša domena (že na nivoju bioloških organizmov, kaj pa šele razvejanih družbenih sistemov!), potem lahko stik z drugimi, ki je smiseln, razumemo kot neizogiben pogoj našega preživetja in napredovanja v bogato razplatenih lestvicah in odtenkih biti, ki je ni mogoče pavšalno ujeti. Prav zaradi tega mementa smo se (nekateri) z veseljem poslovili

od modernega človeka, predstavnika sholastičnih ego-obeliskov in slavo-lokov, in smo svojo pozornost preusmerili na konkretnega in *polivalentnega* človeka. Za ene postmodernističnega, za druge duhovnega, za tretje spet transkulturnega ali postzgodovinskega ... Z nizanjem podobnih, nemalokrat problematičnih oznak bi lahko nadaljevali še in še. V vsakem primeru govorimo o času t. i. posthumanizma, v katerem človek premore dar človečnosti tudi brez tega, da bi samega sebe postavljaj v sredino biti oz. da bi svet dojemal in pojmoval izrecno po svoji lastni podobi.

Vabilo na ples

Ta kratki uvod je bil neke vrste evokacija, da bi se primerno odzvali na nagovor Eric Johnson Debeljak, ki ga lahko beremo tudi kot »vabilo na ples«. V njem je ponudila več znamenj časa, ki ga živimo, natančnih opažanj o pojavih, ki so z današnjim časom in z večjezičnostjo povezani bodisi neposredno bodisi posredno. Od fenomena meje in povečane mobilnosti ljudi preko krize pojmovne kategorizacije (*migrant?*, *nomad?*, *izgnanec?*) tja do težav z nacionalnimi obsesivno-posesivnimi strategijami, ki pisatelje najpogosteje zadenejo na njihovi najbolj občutljivi točki – na ravni jezikovnega izraza, simbolne pripadnosti ali nepoistovetene istovetnosti s samimi sabo.

Erica se je dotaknila srži problema, mi pa bi morali/e nadaljevati po začrtani poti, če smo vredni/e svoje skorajda svarilne oznake: *panelisti*. Ker pa je moj prostor strogo in natančno odmerjen, bom poskusila vsaj telegrafsko predstaviti nekaj svojih misli na zastavljeno temo.

Kaos

V smislu povezave s tranzicijo je zame pozitivna kategorija. Kot izraz odmikanja, odstopanja od utečenega reda stremlji – poleg drugega – tudi k načenanju stalnih, uveljavljenih oznak ter spodbujanju stanj,

v katerih prihajamo v stik s potisnjenimi stranmi svojih individualnih ali kolektivnih zavesti – in teles – s svojo jungovsko Senco. Naša temna, nepriznana stran takrat običajno nastopa kot pošast ali srhljiva neznana moč, s katero se je treba (v globokem črnem gozdu ali pa v civilizacijskem labirintu) najprej seznaniti, potem pa junaško spoprijeti. Če je za organizirano človeško skupnost svobodno gibanje po zemlji kaotično ali pa je vsaj predznak grozečega kaosa, bi to lahko pomenilo, da red, ki smo ga izbrali (ali je on nas?), negativno posega v naše naravno doživljanje sveta. Človeka povezuje in duši v preveč togem stezniku; red je postal direktiva, svobodo zamenjujemo z ogroženostjo.

Identiteta

Uvodni nagovor se je dotaknil tudi vprašanj profesionalne pripadnosti, našega ustvarjalnega (po)klica, ko je na primer razglabljal o zunanjem (torej institucionalnem, družbenem) in notranjem (torej mentalnem, kreativnem) vidiku pisateljevega »bivanja v besedi«. Je povezanost med tema dvema vidikoma premo ali nepremo sorazmerna? Ali kriza institucionalnih orodij odseva tudi v globinskih slojih njegove oz. njene pisateljske identitete, njunega dojemanja samih sebe ali pa lahko ima na identiteto celo spodbuden učinek?

Menim, da je tako zarisana »gugalnica« z dvema nakazanima vrhuncema ali končnima položajema poenostavljanje vprašanja, ki ga tu pretresamo. Če pisatelj (in s tem, seveda, mislim tudi na pisateljico) – pa ne le tisti preseljeni – *ima* svojo identiteto, če jo ima v svoji oblasti, nekaj ni v redu. Če pa *je* v nenehnem postopku istovetenja s samim sabo, če sam sebi predstavlja nedokončan proces, a ne (le) vektor, potem njegov odprti obstoj ni podvržen polariziranim relacijam vrste: notranje/zunanje, institucionalno/individualno, socialno/psihično oz. duševno ipd. Je večdimenzionalen, policentričen (celo razsrediščen), torej v nenehnem gibanju, premikanju in prestavljanju.

Doseči stabilno ravnovesje notranjih in zunanjih motivacij je torej le pobožna želja tako samega pisatelja kot mašinerije, ki ga obkroža.

Z drugimi besedami: uglašeno stanje ni nič drugega kot le *približna* točka pisateljevega (optimalnega) delovanja. Vsaka zakoreninjenost avtorskega Jaza je začasna in prehodna (transverzivna), zato je tudi njegovo razvijanje prej arbitrarno kot zakonito. Vse bo pomagalo, hkrati pa nič.

V tem smislu je lahko kriza ene identitete obenem napoved nastanka naslednje – celo še bolj identične identitete (!) zaradi njenega odstopanja od namišljenega (trdnega) temelja sveta. Takšna vrnitev k multipliciranim (tudi jezikovno »miksanim«) prehodnim identitetam je pravzaprav eden od pojavov dekolonizacije (moderne) Jaza. Torej: niti s krizo ne moremo biti popolnoma na tekočem. Njeno delovanje nas lahko uvaja celo v neke vrste iniciacijo, nas celi in krepi. Lahko nas pripelje do pomanjkljivosti in razpok v neprodušnem »stezniku«, k razelektrenju novih, še neznanih kaotičnih energij, ki nas ščitijo pred pretiranim samospoštovanjem, sočasno pa tudi pred institucionalnimi oklepi. Celó pred bodečo žico razmejitev, ki so zaznamovane s strahom in sovraštvom.

Jezik; nacionalni *versus* literarni

Ne gre za enaka ali enakovredna jezikovna sistema. Pretesno (v skritosti tudi hierarhično) dojetje njunega odnosa je pogosto zasnovano na postavljanju epistemološkega in ideološkega vidika nad estetskega (torej nacionalne pripadnosti nad jezikovno ustvarjalnost in izrazno kompleksnost). Čeprav je res, da pisatelj običajno piše v t. i. nacionalnem jeziku, gre vendarle za njegov materni jezik. Domač, intimen, ki ga je – ali jo – preplaval še v času otroštva, v precejšnji meri pa s tem zamejil ontološke razsežnosti njegovega prebivanja v svetu.

Pisatelj svet z jezikom ne le da mimetično opisuje ali upodablja, temveč ga tudi postavlja pod vprašaj, ga re-kodira, estetsko re-definira in preobraža v lastnem, neponovljivem semiotičnem ključu. (Na slepo) detektira, otipava njegove atopične točke, skozi katere lahko zdrsne k izvenjezikovnim vsebinam, takojšnjim ali večnim resnicam, h globinskim simboličnim sporočilom. Zadnjo, seveda nedosegljivo instanco njegovih prizadevanj predstavlja skrivnost življenja in smrti – živi živec literature, ki iz nje naredi večno uganko.

Tudi pisatelj jezik je torej tridimenzionalen, razgrnjen tako v času kot prostoru, večslojen kot čebula ... ali zelje. (Govorica posameznika kot mentalni hologram individualnega obstoja?) Pod zunanjo, nam vsem poznano slovarsko lupino se pretakajo drugačni tokovi pisateljskega, bolje rečeno jezikovnega spomina in nespomina, utripajo staro-nove amplitude pavšalno sicer neujemljivega človeškega obstoja. Razkriva se svetlobna, magmatska, vesoljska morfologija biti, ki ji jezikovna, slovnično sistematizirana rešetka nikakor ne zadošča. Med bitjo in jezikom ne obstaja odnos neposredne (vzajemne) pomenske korespondence. Bit presega jezik, jezik pa se do njenih globinskih ali, nasprotno, obrobnih sredobežnih ravni dokoplje le s pomočjo različnih ovinkov, sistemskih razgraditev, medprostorov, razpok in špranj, odvrnjenih strani žive govornice – zlasti tiste pesniške.

Izjave o tem, da je pisateljsko ustvarjanje odločilno pogojeno z (nacionalnim) jezikom, zato sprejemam z veliko distanco. Razumem, da lahko sprememba »zunanjega« jezika zadene celoten kreativni postopek na neželen način, da ga lahko zavira ali celo onemogoči. Vendar ga lahko tudi osvobodi, poveže s podtalnimi tokovi, skritimi energijami biti, do katerih se avtor/ica po ustaljeni površini avtomatiziranega jezikovnega izraza v jeziku svojega rojstva ne (z)more dokopati. (Ali obratno: lahko jih pomaga konstruktivno zavirati, zvezati v smislu osvoboditve, če so na človeka kot preveč dojemljiv »jezikovni medij« delovale razdiralno, njegova mreža pomenov pa je bila podvržena neberljivi negotovosti.) Pesnikova zgodba se bo seveda razlikovala od prozaistove; sicer pa ni nujno jasno, katera umetniška zvrst naj bi tu bila v prednosti. Menim, da je vse odvisno od vrste ali narave avtorstva, bistveno manj od žanra in naročila, bodisi notranjega bodisi zunanjega. Saj niti v svojem (izvirnem) jeziku nismo vsi enako kreativni »insiderji«.

Z mojega zornega kota imata prav torej oba, tako optimistično naravnani Ralph Waldo Emerson kot svareča Simone Weil. Dopovedati pa moramo, da v nobenem primeru ne gre za bistvo posameznika, njegovo *essence*, ki naj bi bilo s potezo jezikovne zamenjave načeto, poškodovano. Gre za *practise*, življenjske prakse posameznika, ki se v igri različnih (vedno tudi jezikovnih) identitet (i)zlivajo – ali pa ne – v svoj nezamenljivi

avtorski idiolekt. Varno mesto materinščine sicer izginja, kar pa vendarle ne pomeni, da iz izvorne duhovne vertikale ne ostane skala na skali: bistvene »človeške stvari« so v vseh jezikih sveta enake – in nezmožne reifikacije v terminologiji. (S tem nikakor ne podcenjujem lepote, ki temelji na odtenkih in raznolikostih »jezikovnega plašča«.)

Seveda je kritično ocenjevanje avtorskega prispevka (toliko bolj zapletenega, ker je šel skozi tranzicijo), ki bi moralo slediti, spet odvisno od neštete količine dejavnikov, ki vstopajo v nastalo situacijo. Z literaturo pogosto nimajo nič skupnega, njihovo delovanje pa zna imeti na avtorje bolj uničujoč doseg kot sama zamenjava jezika ustvarjanja. Iz doslej rečenega bi lahko postalo razvidno, da sta »globalna slava in uspeh« le lažna sla (a zagotovo ne potki, *paths*, temveč udobni avtocesti, *highways*!) na poti do premagovanja, preseganja nacionalnih mej. Naznanjata dirko med dvema enakovrednima skupinama ignorantov. Na primer političnih in kulturnih globalistov. S preziranjem bistva vprašanja (tj. umetnega podtikanja mej, ki naj bi nas – namesto povezovanja in ohranjanja raznolikosti – samo delile) skupaj prispevata k utrjevanju obstoječih nepravilnosti.

Lahko bi rekli: Noben jezik ni mera sam zase. Vsak je obred življenja, zasuk v smeri drugega obličja, »skovan«, abstrahiran iz živega govornega dejanja, ki je vedno le osebno. In če pomislimo še naprej: tudi znotraj nacionalnega jezika obstaja toliko jezikovnih izrazov, kolikor je njegovih uporabnikov, ki se ga oklepajo. Vsak naslednji uporabnik-ustvarjalec pripelje v jezik dimenzijo, ki predstavlja za »osnovni« algoritem popolno ali delno novost, svojevrstno bogastvo. Beseda seveda zdaj ne teče o lomljenju, pohabljanju jezika s strani nevednih, temveč o njegovem cepljenju oz. o cepljenju debla (razvejanju drevesa življenja) z novim komunikacijskim poudarkom. Morda tudi s (Kosovelovo) asimetrijo, ki človeško in estetsko vendarle odtehta oz. je pomisljiva. K prestopanju »iz jezika v jezik«, natančneje, k razkrivanju transjezikovne pogojenosti človekovega obstoja nas ne bi smelo voditi brušenje in glajenje jezikovnih posebnosti tja do kosti (kot nakazuje vrsta neke obubožane evrosgodbe), temveč prav tista možnost nenačnega »vpogleda« pod površje naše jezikovne zapuščine. Tiste nezaslu-

ženo lastne kot tudi tiste z določenim trudom, torej zasluženno privzete – v njuni medsebojni dinamiki. Ali se v takšnem jezikovnem vzorcu ne razodevajo tudi skrite povezave naših življenjskih zgodb?

Post scriptum

Več kot eno desetletje je trajalo, da sem – kot avtorica – od slovenskih stanovskih ustanov, tj. (uradno) svojih kolegov, dočkala enakovredno sprejetje. Neuradnega stanja ne poznam. Pred mano je zdaj desetletje, v katerem bom najverjetneje soočena s pogrezanjem »slovaškega dela« mojega opusa v pozabo, saj si za izbrane skupnosti na Slovaškem več ne prizadevam s takšno vnemo. V avtobiografski prozi *Slovenka na kvadrat* (v slovenščini 2009, 2013; v slovaščini 2011), ki je bila v Sloveniji, kar je spodbudno, zelo dobro sprejeta, sem izpostavila številne dvome in dileme. Knjiga naj bi bila hkrati slovo moji izkušnji (morda kar preveč izobražene) migrantke – ne samo v geografskem, temveč tudi kulturnem in jezikovnem smislu, vendar se to ni zgodilo. Človek se ne more otresti svoje preteklosti; kar naprej ga bo obiskovala. Gotovo pa je, da je ne bi smel postavljati na piedestal, ne v dobrem ne v slabem. Če svojih življenj (tu ali tam, zdaj ali takrat) ne dojema kot protislovnih, temveč jih dojema v njihovi komplementarnosti, je na dobri poti.

Kot avtorica gladko prehajam v oba jezika, s tem nimam nobene težave, je pa res, da se v slovaščini počutim bolj udobno in varno. Čeprav: počutiti se varno v tem eksplozivnem svetu, živeti kontinuirano življenje v disipativni, zmeraj bolj razpadajoči (»razkosani«) realnosti za pisatelja ne more pomeniti zadetka! Čutim in verjamem, da moja transjezikovna lok in tetiva izražata več kot le golo pragmatiko neke preselitve. Kljub različnim okoliščinam (tu ali tam, zdaj ali takrat) nisem nikdar nehala biti pesnica in pisateljica, literarna znanstvenica in kritičarka. Toliko avtentična, kolikor sama sebi metafora. Za povrh sem, zahvaljujoč se novim okoliščinam, postala prevajalka leposlovja in zahtevnih filozofskih besedil, vendar tudi (vsaj malo samo/ironije!) privlačna asistentka in učinkovita tajnica ...

Tematizirajo me eksistencialna obzorja mojega »tu« in »zdaj«. Edino tako – transkulturno in v človeški govorici – se prepisujem v celoto književnosti.

Iz slovaščine prevedla avtorica

TransCulturalism in Human Speech

Stanislava Repar

From Language to Language

Themes which until recently were quite marginal are gradually coming to the centre of attention, not only in academia but even among political and economic circles and interest groups. The question of multilingualism: this is creating interest simply because it has vital importance for a uniting (and quarrelling) Europe. Furthermore, it bears within it (though some may find this paradoxical!) a charge of anti-globalism and a sort of post-regionalism (*glocalism?*), for example insofar as it points to the specificities and “merits” of the local currents (in speech).

From this standpoint, then, bi- or multilingualism is not primarily a theme connected with outgrowing the national on the way to the supranational or with “transcending national borders”. Rather, it is a theme which captures an attempt at a return to the self and to its deepest, most intimate experience with language, or more precisely with the languages of our human home. That is to say, for language the same is true as for any individual being whatever. Only by being mirrored in a second, different (language) milieu does it reveal its own potentials. Self-definition from a supposed “own essence” simply does not suffice. If we are satisfied with that, the transmitting and receiving planets come into total alignment (without magmatic overlap); *de facto* they are identical. And that is the death of every living system, including the communication system, its gradual decay or sudden wreck.

And furthermore: if we agree that communication is our most proper domain (even on the level of biological organisms, to say nothing of ramified social systems), then meaningful intercourse with others may be thought of as an indispensable condition of our self-preservation and advancement in the richly diversified scales and expressions

of an existence that is ungraspable en bloc. Precisely on account of this memento, we (some of us) have gladly taken our leave of modern man, characterised by his scholastic ego-obelisks and triumphal arches, and focused our attention on the concrete and *polyvalent* human being. For some post-modern, for others spiritual, for still others transcultural or posthistoric... We could continue to exhaustion thinking up similar, often problematic attributes. In any event, we are speaking of the period of so-called post-humanism, when human beings may be human even without thrusting themselves into the centre of being, or conceiving and grasping the world exclusively in their image.

Invitation to Dance

This brief introduction was necessary if one was to respond adequately to the opening address by Erica Johnson Debeljak, which may be read as an “invitation to dance”. She pointed to many signs of the times and offered acute remarks on the phenomena and the utterances that are either immediately or mediately connected with multilingualism in our time. From the phenomenon of the border and people’s increased mobility, through the crisis of conceptual categorisation (*migrant? nomad? exile?*), to the problematic quality of nations’ and nationalities’ obsessive-possessive strategies, which sometimes hit writers in the most sensitive place: on the plane of linguistic expression, symbolic affinity or non-identical identity with oneself.

Erica unwrapped all that well, and we should continue further on the path she trod, if we are to be worthy of our somewhat cautionary designation as *panellists*. And since my space is strictly and precisely limited, I will try at least telegraphically to render some thoughts on the given theme.

Chaos

For me chaos represents a positive category, in terms of its being bound up with transition. As an expression of tilting or deviating from the

received order it tends, among other things, to disturb old received designations and to initiate states where we meet with excluded parts of our own individual and collective consciousness and bodies, with our Jungian Shadow. Our dark, unacknowledged side here commonly appears as a monster, or as a dreaded unknown force, whom one must (in a deep dark wood or in the labyrinth of civilisation) first meet and then heroically fight. If free movement on the earth is chaotic for (self)-regulated human society or is at least a portent of imminent chaos, that might mean that the order which we have chosen (or which has chosen us) is interfering negatively with our natural perception of the world. It binds the human being in an over-tight, stifling corset; order becomes a directive and freedom a threat.

Identity

The introductory paper also touched on questions of professional identity, our creative calling, reflecting for example on the outer (institutional, social) and inner (or mental, creative) aspects of the writer's "remaining over in the word". Is the connection between these aspects directly proportionate, or are they bound by a relation of indirect proportion? Is the crisis of institutional instruments reflected in the depths of his/her writer's identity, or more precisely self-perception, or can it have, on the contrary, a stimulating effect?

I think that if we outline the problem we're currently addressing in this way, as a "swing" with two definable peaks or end points, it's an over-simplification. If the writer (and not just the migrated writer) has his/her identity, thinks it can be possessed and is in his/her power, then there's something that isn't right. But if one *is* in a constant process of (self)-identification, if one is oneself an unconcluded process and not solely an orientating vector, then one's open being does not succumb to the polarised relations of the type inner/outer, institutional/individual, social/psychic (or mental), and so on. It is multi-dimensional, polycentric (ultimately decentred), i.e. in constant movement, shifting and regrouping.

To attain a stable equilibrium of inner and outer motivations is hence only a pious wish of the writer personally and the machinery which surrounds him or her. To put it in other words: the state of equilibrium is only *the likely* place of (optimal) refuge or functioning for the writer. Each anchoring in the authorial I is only temporary and transitional (transversive); therefore its development is arbitrary rather than strictly determined. Everything helps it, and nothing does.

In this sense the crisis of one identity may be the announcement of the birth of another – even more identical (!) by virtue of its deviation from the supposed (firm) foundation of the world. Such a return to multiple (and linguistically “mixed”) transitional identities is actually one of the expressions of decolonisation of the (modern) I. Or: we cannot be quite unambiguous even about crisis. Its effect may actually be initiatory and healing. It may bring us to fissures in the tight-fitting corset, to the discharge of new, as yet unknown chaotic energies, which will deprive us of excessive self-regard and at the same time keep us out of the institutional suits of armour. And indeed, protect us from the barbed wire which encloses various domains that are marked by fear and hostility.

Language: National *versus* Literary

These are not identical or equivalent language systems. Their excessively close (and also, in concealed fashion, hierarchical) perceived relation is often based on a privileging of the noetic and ideological aspect over the aesthetic (i.e. national affiliation over linguistic creativity and expressive complexity). While a writer usually does write in the so-called “national language”, in the first instance this is that writer’s mother tongue. Domestic, intimate, which made its appearance in childhood and thus to a notable degree defined the ontological scope of his or her stay in the world.

The writer, however, does not merely describe or portray the world mimetically in language but also problematises and codes, aesthetical-

ly redefines or transforms it in accordance with a personal, inimitable semiotic key. One gropes (blindly) for its atopic places, where one can find a way through to extralinguistic contents, momentary or eternal truths, and profound symbolic messages. The final, indeed intractable instance of one's efforts is the secret of life and death: the live nerve of literature, which makes it an eternal riddle.

The writer's language too is thus three-dimensional, spatial-temporal, layered like an onion... or a cabbage. (An individual language as a mental hologram of particular existence?) Under the external lexical husk which we all know well, there are other currents of the writer's, or the language's, memory and oblivion; there are the ever-new pulsing amplitudes of a human existence that cannot otherwise be grasped as a whole. A luminous, magmatic, cosmic morphology of being manifests itself, for which a linguistic, grammatically systematised grid does not suffice. Between being and language there is not a relation of direct (mutual) correspondence of significance. Being overlaps with language and language reaches its profound or peripheral, eccentric levels by means of a variety of digressions, systemic disturbances, interspaces, cracks and fissures, averted sides of living – especially poetic – speech.

It is only with great reserve, then, that I greet proclamations on the definitive conditioning of the writer's work by (the national) language. I understand that the change of the "outer" language may have undesired effects upon the entire creative process, blocking it or even destroying it. But it may also free this process and connect it with submerged currents, hidden energies, which the author has been unable to reach through the encrusted surface of automatised speech utterance in his/her native language. (Or conversely, it may help to dam these energies constructively, to bind them in a liberating way, if they happen to have had destructive effects on someone who was too sensitive a "linguistic medium" and whose signifying network had been unstable to the point of illegibility.) Granted, a prose-writer will experience this differently from a poet, but it is not at all certain which type of artist would have the advantage. I would say that everything depends principally on the type or the nature of authorship, and less

on the genre or on inward or outward order. After all, even in our own (native) language we are not all equally creative “insiders”.

Hence from my point of view the optimistic Ralph Waldo Emerson and the suspicious Simone Weil were both right. But let us add that what is involved here is in no instance the fundamental quality or “*essence*” of the individual, which may be tainted or damaged by the gesture of linguistic change. What is involved is the “*praxis*” or life practice of the individual, which in the play of various (always including linguistic) identities culminate, or do not culminate, in his/her inimitable authorial idiolect. The secure place of the mother tongue is admittedly lost, but this does not mean that from the original spiritual vertical there is not a stone upon a stone: the fundamental human “things” are the same in all the languages of the world. (In this I am in no way underestimating the beauty that resides in the shadings and differentiations of the “linguistic cloak”.)

The subsequent evaluation and critical recognition of an author’s writing (which admittedly is more complicated by virtue of having come through a transition), again depends on the incalculable number of factors which the situation involves. Often these have nothing to do with literature and their effect on the author is more destructive than the actual change of creative language. From what has been said hitherto it should be clear that “global fame and success” are only false messengers (quite definitely they are not *paths* but rather comfortable *highways*!) on the road that goes beyond national borders. They give notice of a race between two equivalent groups of ignoramuses. For example, political and cultural globalists. Overlooking the core of the problem (artificial displacement of the borders which allegedly – rather than connecting or protecting diversity – only divide us), they play their part in consolidating the existing anomalies.

We might say: no language is itself its own measure. Each is a ceremony of life, a turn to the face of another, “taken from storage”, abstracted from the live performance (always only personal) of speech. And if we were to go still further: in the national language also there

are as many speech expressions as there are users checking in. Each further user-creator brings a dimension to the language which represents something totally or partially new for the “tribal” algorithm, a wealth *sui generis*. Granted, I am not speaking of the garbling of speech by those without knowledge and skills, but rather of its grafting (the further branching of the tree of life) with a new sort of communicative emphasis, maybe also an asymmetry (Kosovel-style), which however has human and aesthetic importance. If we are to cross over “from language to language”, or more precisely, touch on the translingual conditions of human existence, we should get there not by rubbing the linguistic specificities right to the bone (as in the wretched Euro-story), but precisely and only through the opportunity of a sudden “insight” beneath the surface of our linguistic heritage. That heritage of ours which we haven’t earned, and also the one which is added with a certain effort, and therefore earned – in their mutual dynamic. Aren’t the hidden connections of our life stories revealed in such a pattern of language?

Post scriptum

It took me more than a decade before I, as an author, achieved equal acceptance by the Slovenian craft institutions, and hence (officially) by my colleagues. I don’t know what the unofficial state of affairs is. I can envisage a decade before me when I will see my contribution to Slovak literature being forgotten – I don’t move in the select circles any longer. I recorded many of my doubts and dilemmas in my autobiographical prose work *She Twice Over* (originally *Slovenka na kvadratu*; in Slovenian 2009, 2013, in Slovak 2011), which met with a very positive reception in Slovenia, an encouraging sign. The book was to be a farewell to my experience of being a (probably over-educated) migrant – not only in the geographical but also in the cultural and linguistic sense of the word. But it was impossible: the leave-taking did not happen. A person cannot give up her past, because it constantly reminds her that it’s there. Certainly, though, it shouldn’t be put on

a pedestal, for good or evil. If she does not see her lives (here or there, then or now) as contradictory but rather as complementary, then she's on a good road.

As an author I have fluent access to both languages and I have no problem with that, though in Slovak I feel more comfortable and safer. And yet: to feel safe in this explosive world, to live an integrated life in the dissipative, ever more scattered (“messed-up”) reality cannot be the best for a writer! I feel and I believe that my translinguistic tension expresses more than just the bare pragmatics of relocation. Despite the varying surroundings (here or there, then or now) I have never ceased to be a poet and a writer, a literary scholar and a critic. And as I am authentic, so much am I a metaphor of myself. Furthermore, thanks to new circumstances I have become a translator of belles lettres and difficult philosophical texts, and also (with some self-irony!) the charming assistant and executive secretary... The existential horizons of my “here” and “now” thematise me. But this is precisely how – transculturally and in human speech – I inscribe myself in the whole of literature.

Translated from Slovak by John Minahane

Beam me up, Scotty! ili Bilješke uz teleportacije naše jezične

Roman Simić Bodrožić

a) Doći na svijet, dospjeti u jezik... ali kako se dospijeva u književnost? Ako smo, kako piše Sloterdijk, u jezik dospjeli rođenjem, za slijetanje u književnost morali smo se ipak dodatno pomučiti. Trebali smo malo odrasti, pomalo ovladati jezikom, ukrasti nešto slobodnog vremena od lunjanja, plivanja, nogometa i... da, čitati. Kao čitatelj, a volio bih susresti onoga tko osjeća drugačije, ne mogu zamisliti sretnijeg (nevinijeg?) vremena od toga: u našim čitateljskim počecima u knjige i svijet zaljublivali smo se na način koji nam nije i više nam nikada neće biti dostupan – svim našim u međuvremenu stečenim kompetencijama usprkos, a možda i baš zbog njih. Pa ipak, koliko god bio slab na to “zlatno doba”, koliko god ono u meni voljelo svoju mitsku čistoću i nepomućenost, i koliko god me sjećanje htjelo uvjeriti u suprotno – prilično sam siguran da jezik čak ni tada nije bio jedan, da smo (makar i ne bili poliglotti) stupivši u književnost, zapravo stupili u jezike. I otada ih, svime što radimo, samo množimo.

b) Nikada, kažem, pa ni u našoj čitateljskoj prapovijesti nije postojao taj jedan&jedini jasan glas, neki *samo naš* i *samo nama razumljiv* jezik koji smo upijali bez prevođenja i prevoditelja – nijedan, osim možda mamin. I baš je sjajno što je tako. Naravno, jednako sjajan bio je osjećaj da je *sve naše*, da je *sve razumljivo*, da nema šavova između Karla Maya i Stendhala i Saint-Exuperyja, da su poezija i proza jedno, i da svi oni govore o jednom životu (našem) i jednom svijetu (koji nam pripada), o svemu što nam je obećano i svemu čega se valja čuvati (baš kao što je govorila mama). Bez šale, ono što zapravo želim reći jest da – pored/mimo načina na koji nas marno poučavaju udžbenici i školski programi, pored/mimo načina na koji je posložen i na koji funkcionir-

ra naš svijet i njegove institucije u književnosti, pa tako i pored/mimo onoga što tom istom svijetu priželjkujemo sami – naše iskustvo uvijek čine jezici, nikada jezik.

c) Pa ipak, možemo li mirne duše staviti ruku u vatru za to da je sve množina? Pretvarati se da ne razumijemo o čemu se govori kad se govori o *našem* jeziku, o *materinjem* jeziku, da ne znamo kako se baš po jeziku potvrđujemo i sklapamo barem poneki, ako ne i većinu naših prevažnih identiteta? (Ruke nam trebaju, između ostalog za pisanje, pa to ipak ne činimo.) Najuporniji, a možda i najuvjerljiviji od prometnih znakova u ovoj skokovitoj i nasumičnoj potrazi, oni su koji – posvuda uzduž puta – najavljuju supostojanje i proturječnosti!

Jer, jezik nam istodobno pripada kao članovima zajednice i kao pojedincima; kao piscima (kojima je on i luk i strijela i zrak i meta), i kao ljudskim bićima u koje je iskustvo jezika, onoga u koji smo dospjeli, utisnuto poput tetovaže – iskustvo koje je možda čak i naša koža sama! I, što je najbolje: koliko god različite bile, nijedna od tih uloga ne ukida onu drugu, iz njih ne izlazimo po volji, niti ih mijenjamo presvlačeći se u telefonskoj govornici – sve što povremeno možemo jest pozvati Scottyja, duboko udahnuti i iz/u njih se (za potrebe istraživanja i avanture) teleportirati.

d) Nisu rijetki pisci u povijesti – a znamo ih mnogo s kojima smo u ovom dijelu Europe dijelili jezik i vrijeme – koji su svoja mjesta morali napustiti i pokušati ih pronaći drugdje, u drugom jeziku. Jezik kao mjesto i još važnije, kao *dom* – koliko je postojano takvo zdanje, i dade li ga se prenijeti preko granice? Usvajanje novog jezika, alata za komunikaciju i orijentaciju, za svakodnevne transakcije s novim svijetom – vjerujem da problem nikada nije bio u tome, ali s jezikom-domom stvar je delikatnija, izbor kudikamo osobniji i sudbonosniji. I baš kao što kao pojedinci za dom možemo i ne moramo mariti, baš kao što mu možemo osta(ja)ti vjerni ili od njega bježati štjujući sile centrifugalne ili centripetalne, tako je mislim i s jezikom-domom. Nema smisla nabrajati pojedinačne primjere – iskustava razrješenja ove situacije

jednako je mnogo kao i pisaca koji su se u njoj našli: od onih koji su prihvatili novi jezik, prihvaćajući s njime i vlastitu mijenu (kao inicijacijsku žrtvu ili kao cijenu ulaznice i boravka u novom svijetu), do onih koji su kućicu svojega jezika prenijeli na strani teritorij, pa u njoj žive kao u nekoj vrsti skrovitog veleposlanstva, na komadiću *vlastitog* tla usred tuđine, na umjetnom otoku koji na površini ne održavaju bilateralni ugovori, nego moć/nemoć pojedinca, odluka koju često ne donosimo sami.

e) Izbor jezika kao politički, estetski, ili društveni čin... Izbor *načina* na koji ga upotrebljavamo. Izbori svjesni i oni drugi, jezici koji nam se uvlače pod kožu, oni koje priznajemo i vidimo kao svoje, i oni drugi, zatajeni ili skriveni u kakvom “mrtvom kutu” – svi nam oni daju identitete, htjeli ih mi ili ne, pristajali mi na to ili im se izmicali.

I bilo bi pogrešno pomisliti da nas pritom određuje samo ono što osjećamo *našim* vremenom. U ovom prezentu, sa svijetom brzih prijelaza i propusnih granica kakav poznajemo supostoje i drugi, u kojima se jezikom još uvijek mlati kao toljagom i brani tvrđave starih koncepata, a fluidni granični identiteti jednako su česti i legitimni kao i oni tvrdi, “lokalni”. I u tome nema ništa loše. Neki će jezici (zajedno sa svojim piscima) prekoračivati granice, a drugi će ih čuvati – i tako će biti dovijeka, jer su i jedni i drugi naši, jer smo jedni i drugi mi, a naša iskustva po tom se pitanju razlikuju upravo onoliko koliko nam se razlikuju ona životna, povijesna, religijska ili politička. Ali eto i dobre vijesti! To babilonsko mnoštvo jezika velikih i malih, jezika-nacija i po mjeri krojenih jezika unikata; jezika čistunaca i bastarda, privilegiranih i obespravljenih; jezika koji se bore, propituju, potvrđuju, razaraju... može se srećom – izmaknemo li se malo, imamo li sreće – gledati kao dio jedne, *iste*, možda tek malo dulje priče. Iste one priče u kojoj se jezici svakojaki od pamtivijeka križaju, izmjenjuju, trampe i račvaju, i na kraju koje se njihova energija – eto *happy enda* – ne može izgubiti. Pa nas dočekuje, kad stignemo.

f) Sve moje *književne* prakse: praksa pisca, urednika, organizatora književnog festivala pa i ona studenta jezika i književnosti – temelje

se na onom prvom formativnom iskustvu, iskustvu bivanja čitateljem. Možda će zvučati odveć naivno ili odveć ambiciozno, ali napisat ću: vjerujem da o njemu uvelike ovisi i moja životna praksa – praksa svakodnevnog čitanja života.

Moje iskustvo sebe kao ljudskog bića, prepoznavanje onoga što od svijeta i sebe očekujem pa tako i ono što radim formirano je i još se formira raznim jezicima. Neki od njih bili su moji, čak i kad su dolazili u prijevodu, a neki su mi ostajali strani – makar bili i materinji. U jeziku kojim se kao pisac služim, vjerujem, umiješali su se oni prvi, u jeziku kojim otključavam svijet trag su ostavili svi. Kad sjedam pisati, pred očima su mi pisci i djela među kojima ograde nisu postavili ni prostor ni vrijeme; kad to što sam napisao biva objavljeno, živi svoj život obilježen usudom jezika moje zajednice, konkretnog prostora, konkretnog vremena. I naravno, konkretnog mene. Na to gdje će me svrstati i kako vidjeti izvana, nemam utjecaja. Sve i da odlučim pisati na engleskom (na bilo kojem *engleskom*), jezik moje književnosti uvijek bi bio manjinski. Ne znam, s druge strane, što bi me osim velike nevolje moglo natjerati da pišem na engleskom. Iako su, recimo i to, mnogi koji na engleskom pišu – neotuđivo moji; sudrugovi u istom jeziku.

I otud teleportacije. Jezične. To rastavljanje i nanovo sastavljanje atoma, zna se, znanstveno je nemoguće, pogotovo ako za uvjet postavimo da bi putnik prije i nakon puta trebao biti isti. Ali je li putnik ikada doista isti (nakon bicikla, broda, aviona, vlaka, dobre pjesme, romana ili priče)? I kako onda, i što zaključiti? Da ih je mnoštvo i da je jedan? Da su izvana, i iznutra, i da ih oblikujemo baš kao što oni oblikuju nas? Kad zagusti u džungli jezika, i kad se pred silom pitanja više nema ili ne može što reći, stara mudrost kaže: valja se skloniti ispod naslova, dotaknuti značku i zavikati:

Beam me up, Scotty! ali Zapisi ob naših jezikovnih teleportacijah

Roman Simić Bodrožić

a) Priti na svet, prispeti v jezik ... toda kako prispeš v književnost? Če smo, kot piše Sloterdijk, v jezik prispeli z rojstvom, pa smo se morali za pristanek v književnosti kljub vsemu dodatno potruditi. Morali smo malo odrasti, po malem obvladati jezik, si ukrasti nekaj prostega časa od pohajkovanja, plavanja, nogometa in ... ja, brati. Kot bralec, in rad bi srečal tistega, ki čuti drugače, si ne morem zamisliti srečnejšega (nedolžnejšega?) časa od tistega: v svojih bralskih začetkih smo se v knjige in svet zaljubljali na način, ki nam ni več in nam nikoli več ne bo dosegljiv – navkljub vsem našim medtem pridobljenim kompetencam, mogoče pa tudi ravno zaradi njih. Pa vendar, naj gojim še tolikšno slabost do te »zlate dobe«, naj ima ta v meni še tako rada svojo mitično čistost in neskaljenost in naj me spomin še tako poskuša prepričati o nasprotnem – precej gotov sem, da jezik niti takrat ni bil en sam, da smo (pa četudi nismo bili poliglotti), ko smo vstopili v književnost, pravzaprav vstopili v jezike. Od takrat pa jih z vsem, kar počnemo, samo še množimo.

b) Nikdar, trdim, torej niti v naši bralski prazgodovini, ni obstajal tisti eden&cedini jasni glas, neki *samo naš* in *samo nam razumljiv* jezik, ki bi ga vsrkavali brez prevajanja in prevajalcev – nobenega takšnega ni bilo, razen mogoče maminega. In naravnost čudovito je, da je tako. Seveda, enako čudovit je bil občutek, da je *vse naše*, da je *vse razumljivo*, da ni šivov med Karlom Mayem in Stendhalom in Saint-Exuperyjem, da sta poezija in proza isto in da vsi govorijo o enem življenju (našem) in enem svetu (ki nam pripada), o vsem, kar nam je obljubljeno, in vsem, česar se je treba paziti (natančno tako, kot je govorila mama). Brez šale, to, kar

pravzaprav želim reči, je, da – ob/kljub načinu, na katerega nas marljivo poučujejo učbeniki in šolski programi, ob/kljub načinu, na katerega je urejen in na katerega funkcionira naš svet in njegove inštitucije v književnosti, zato pa tudi ob/kljub tistem(u), kar temu istemu svetu želimo sami – našo izkušnjo vedno tvorijo jeziki, nikoli jezik.

c) Pa vendar, ali lahko mirne duše damo roko v ogenj za to, da je vse množina? Se pretvarjamo, da ne razumemo, o čem je govor, kadar je govor o *našem* jeziku, o materinem jeziku, da ne vemo, da se prav po jeziku potrjujemo in oblikujemo vsaj kakšno, če že ne večine svojih nadvse pomembnih identitet? (Roke so nam potrebne, med drugim, za pisanje, zato tega vseeno ne naredimo.) Najtrdnejši, mogoče pa tudi najprepričljivejši od prometnih znakov na tem skokovitem in naključnem iskanju so tisti, ki – vsepovsod vzdolž poti – napovedujejo soobstajanje in protislovja!

Kajti jezik nam istočasno pripada kot članom skupnosti in kot posameznikom; kot pisateljem (ki jim je in lok in puščica in zrak in tarča) in kot človeškim bitjem, v katera je izkušnja jezika, tistega, v katerega smo prispeli, vtisnjena kakor tetovaža – izkušnja, ki je morda celo naša koža sama! In kar je najboljše: naj so še tako različne, nobena od teh vlog ne ukinja tiste druge, iz njih ne izstopamo, kakor nas je volja, niti jih ne zamenjavamo s preoblačenjem v telefonski govorilnici – vse, kar občasno lahko naredimo, je, da pokličemo Scottyja, globoko vdihnemo in se iz njih/vanje (za potrebe raziskovanja in avanture) teleportiramo.

d) V zgodovini niso redki pisatelji – in poznamo jih veliko, s katerimi smo si v tem delu Evrope delili jezik in čas – ki so svoje prostore morali zapustiti in jih poskusili najti drugje, v drugem jeziku. Jezik kot prostor, in še pomembnejše, kot *dom* – kako obstojna je takšna zgradba in ali se jo da prenesti čez mejo? Osvajanje novega jezika, orodja za komunikacijo in orientacijo, za vsakdanje transakcije z novim svetom – verjamem, da problem nikoli ni bil v tem, toda z jezikom-domom je zadeva kočljivejša, izbira bistveno osebnejša in usodnejša. In tako kot se kakor posamezniki za dom lahko in se nam

ni treba meniti, prav tako kot mu lahko ostajamo/ostanemo zvesti ali pred njim bežimo, časteč centrifugalne ali centripetalne sile, tako je, kot mislim, tudi z jezikom-domom. Nima smisla naštevati posamičnih primerov – izkušenj razrešitev te situacije je prav toliko, kolikor je pisateljev, ki so se v njej znašli: od tistih, ki so sprejeli novi jezik, hkrati z njim pa tudi lastno spremembo (kot iniciacijsko žrtev ali kot ceno za vstopnico in bivanje v tem novem svetu), do tistih, ki so hišico svojega jezika prenesli na tuj teritorij in živijo v njej kot v nekakšnem skrivnem veleposlaništvu, na koščku *lastnih* tal sredi tujine, na umetnem otoku, ki ga na površju ne držijo bilateralni dogovori, temveč posameznikova moč/nemoč, odločitev, ki je pogosto ne sprejmemo sami.

e) Izbira jezika kot politično, estetsko ali družbeno dejanje ... Izbira *načina*, na katerega ga uporabljamo. Izbire, zavestne in tiste druge, jeziki, ki nam zlezejo pod kožo, tisti, ki jih priznavamo in vidimo kot svoje, in oni drugi, zatajeni ali skriti v kakšnem »mrtvem kotu« – vsi nam dajejo identitete, naj jih hočemo ali ne, naj na to pristajamo ali se jim izmikamo.

In napačno bi bilo pomisliti, da nas pri tem določa samo tisto, kar občutimo kot *svoj* čas. V tem sedanjiku, s svetom hitrih prehodov in prepustnih meja, kakršnega poznamo, soobstajajo še drugi, v katerih se z jezikom še vedno udriha kot z gorjačo in se branijo trdnjave starih konceptov, fluidne mejne identitete pa so enako pogoste in legitimne kakor tiste trde, »lokalne«. In v tem ni nič slabega. Nekateri jeziki bodo (skupaj s svojimi pisatelji) prestopali meje, drugi pa jih bodo varovali – in tako bo za vedno, ker so tako eni kot drugi naši, ker smo eni in drugi mi, naše izkušnje na to temo pa se razlikujejo prav toliko, kolikor se nam razlikujejo tiste življenjske, zgodovinske, verske ali politične izkušnje. Toda tukaj je tudi dobra novica! Na to babilonsko množico jezikov, velikih in majhnih, jezikov-nacij in po meri krojenih jezikov unikatov; jezikov čistunov in bastardov, privilegiranih in brezpravnih; jezikov, ki se borijo, izprašujejo, potrjujejo, uničujejo ... lahko na srečo – če se malo odmaknemo, če nam je sreča mila – gledamo kot na del ene, *iste*, mogoče samo malo daljše zgodbe. Prav tiste

zgodbe, v kateri se vsakršni jeziki od pamtiveka križajo, izmenjavajo, menjajo in cepijo in na koncu katere se njihova energija – glejte, *happy end* – ne more izgubiti. Zato pa nas pričakuje, ko prispemo.

f) Vse moje *literarne* prakse: praksa pisatelja, urednika, organizatorja literarnega festivala pa tudi študenta jezikov in književnosti – temeljijo na tisti prvi formativni izkušnji, izkušnji tega, da si bralec. Mogoče bo zvenelo preveč naivno ali preveč ambiciozno, vendar bom zapisal: verjamem, da je od nje v veliki meri odvisna tudi moja življenjska praksa – praksa vsakodnevnega branja življenja.

Moja izkušnja sebe kot človeškega bitja, prepoznavanje tistega, kar od sveta in od sebe pričakujem, in torej tudi tisto, kar delam, se je formiralo in se še vedno formira v raznih jezikih. Nekateri od njih so bili moji, celo če so prihajali v prevodu, nekateri pa so mi ostajali tuji – pa naj so bili tudi materini. V jezik, ki ga kot pisatelj uporabljam, so se, kot verjamem, vmešali tisti prvi, v jeziku, s katerim odklepam svet, so sled pustili vsi. Kadar se usedem, da bi pisal, imam pred očmi pisatelje in dela, med katere nista ograje postavila ne prostor ne čas; ko je to, kar sem napisal, objavljeno, živi svoje življenje, zaznamovano z usodo jezika moje skupnosti, konkretnega prostora, konkretnega časa. In seveda konkretnega mene. Na to, kam me bodo uvrstili in kako videli od zunaj, nimam vpliva. Četudi bi se odločil, da bom pisal v angleščini (v kateri koli *angleščini*), bi bil jezik moje književnosti vedno manjšinski. Po drugi strani ne vem, kaj razen velike stiske bi me lahko prisililo, da bi pisal v angleščini. Čeprav so, povejmo tudi to, številni, ki pišejo v angleščini – neodtujljivo moji; tovariši v istem jeziku.

In od tod teleportacije. Jezikovne. To razstavljanje in vnovično sestavljanje atomov je, kot je znano, znanstveno nemogoče, še zlasti, če postavimo pogoj, da bi moral biti potnik pred potjo in po njej isti. Toda ali je potnik sploh kdaj res isti (po kolesu, ladji, letalu, vlaku, dobri pesmi, romanu ali zgodbi)? In kako torej, kaj naj ugotovimo? Da jih je množica in da je eden? Da so zunaj in notri in da jih oblikujemo, tako kot oni oblikujejo nas? Ko ti trda prede v džungli

jezikov in ko pred močjo vprašanja ni več kaj ali ni mogoče nič več reči, stara modrost pravi: treba se je zateči k naslovu, se dotakniti značke in vzklikniti:

Iz hrvaščine prevedla Jana Unuk

Beam me up, Scotty! or Notes on Our Linguistic Teleportations

Roman Simić Bodrožić

a) To come to the world is to come to language... But how does one come to literature? If we, as Sloterdijk wrote, come to language by being born, to land into literature we must, however, make an extra effort. We need to grow up a little, to master the language a little, steal some free time from wandering about, from swimming, or playing soccer and... Yes, to read. As a reader, and I'd like to meet a person who feels otherwise, I cannot imagine a time more happy (innocent?) than that: in our beginnings as readers we used to fall in love with the books and the world in a way that is no longer accessible to us, nor will it ever be – despite all of the competences we gained in the meantime, or perhaps just because of them. And yet, despite the soft spot I have for this “golden age”, and as much as it loves its own mythical purity and wholesomeness within me, and as much as my memory tries to convince me otherwise – I'm pretty sure that language wasn't one even then, and that by coming into literature, we (although we were no polyglots) in fact came into languages. And ever since, through everything we do, we have only been multiplying them.

b) Never was there, I say, not even in the prehistory of our reading, a single one and only clear voice, *a language ours alone* and *understandable to us alone*, which we'd soak up without translation and translators – none, except perhaps Mum's. And it's great that it was so. Of course, equally great was the feeling that *everything was ours*, that *everything was understandable*, that there were no stitches between Karl May and Stendhal and Saint-Exupery, that poetry and fiction were one, and that they all spoke of one life (ours) and one world (that belongs to

us), of everything that had been promised to us and everything we should beware of (just like Mum told us). No joke, what I really want to say is that – along with/apart from the way that textbooks and curricula diligently teach us, along with/apart from the way our world and its institutions of literature have been configured and function, and also along with/apart from what we wish for this world ourselves – our experience is always made of languages, not a language.

c) And yet, can we in all conscience put our hand on our heart and say that all of it is plural? To pretend we don't know what they talk about when they talk about *our* language, about *our mother* tongue; pretend that we don't know that it's through language that we are established and that with it we compose at least some of, if not all, of our too-important identities? (We need that hand, for writing among other things, so we don't do that after all.) The most persistent, and perhaps the most convincing, of the road signs in this random and haphazard search are those that – all along the road – warn about coexistence and contradictions!

For language belongs to us both as members of the community and as individuals; as writers (to whom it is both bow and arrow; the air and the target), and as human beings onto whom the experience of language, the one we came to, has been impressed as a tattoo – an experience which could be our very skin! And, the best part is: as different as these roles may be, none of them cancels the other ones out, we don't exit them at our will, nor do we change them by changing our clothes in a phone booth – all that we can do occasionally is to call out to Scotty, take a deep breath and (for the purpose of exploration and adventure) teleport ourselves in/out of them.

d) There have been more than a few writers in the past – and with many of them in these parts of Europe we have shared a language and an era – who had to leave their place and try to find it elsewhere, in another language. Language as a place and, more importantly, as a *home* – how stable is such a construction and can it be transferred across borders? To adopt a new language, a communication and ori-

entation tool for daily transactions in the new world – I don't believe this has ever been a problem; but the thing with the language-as-home is a more delicate matter, a choice far more personal and fateful. And just like as individuals we may or may not care about home; just as we can be/remain loyal to it, or run from it, respecting the centripetal, or centrifugal forces; the same thing, I believe, applies to the language-as-home. There is no point in enumerating individual examples – there are as many experiences of resolving these situations as there are writers who found themselves in them: from those who accepted the new language, accepting with it their own alterations (as a sacrifice in this initiation or as an admission and accommodation fee in the new world), to those who moved the little house of their language to the foreign territory and now live in it as in a kind of secret embassy, on a small piece of their *own* land in the midst of a foreign land, on an artificial island which is not kept on the surface by bilateral agreements, but rather by the power/powerlessness of an individual, a decision we often don't make on our own.

e) The choice of language as a political, aesthetic or social act – the choice of the *way* we use it. Conscious choices and those other ones, languages that crawl under our skin, the ones we acknowledge and see as our own, and those other ones, kept secret or hidden in some “blind spot” – all of them impart identities on us, whether we want them or not, whether we accept them or try to dodge them.

And it would be wrong to think that it's only what we feel as *our* time that determines us then. In our present, in the world of fast crossings and permeable borders that we know, there are also others in which language is used as a bludgeon to defend the fortresses of old concepts, and fluid, hybrid identities are often as common and as legitimate as those hard-core, “local” ones. And there's nothing bad about that. Some languages will (together with their writers) cross borders, whilst others will guard them – and it will remain so for eternity, because both the former and the latter are ours, because both of them are us; and our experiences on this question differ just as much as

our historical, religious, political and life experiences. But there's good news, too! This Babylonian multitude of languages, major and minor, language-nations and tailor-made unique languages; puritan and bastard languages, privileged and disadvantaged; languages that struggle, question, affirm, destroy... It can luckily – if we take a step back, and if we're lucky – be seen as a part of a single, the *same*, perhaps only a bit longer story. The same story in which all kinds of languages from time immemorial intersect, exchange, swap and fork, and at the end of which their energy – there's the *happy ending* – cannot be lost. And it welcomes us, when we arrive.

f) All my *literary* practices: the practice of a writer, an editor, an organizer of a literary festival, as well as the practice of a student of language and literature, have been based on that first formative experience, the experience of being a reader. Perhaps it will sound overly naive or overly ambitious, but I will write it down anyway: I believe that my practice of living greatly depends on it too – the daily practice of reading life.

My experience of myself as a human being, the recognition of what I expect from the world and myself, thus also what I do, was formed and is still being formed through various languages. Some of them were mine, even when they came in translation, and some remained foreign to me, even when they were in my mother tongue. The former seeped into the language I use as a writer, I believe, and all of them left their trace in the language I use to unlock the world. When I sit down to write, in my mind's eye I see writers and works that have not been fenced away from each another by either space nor time; when what I've written is published, it lives its own life marked by the fate of the language of my community, of a specific space, of a specific time. And, of course, a specific me. Over how I will be categorized and seen from the outside, I have no influence. Even if I decided to write in English (in any *English*), the language of my literature would always be minor. On the other hand, I don't know what, apart from a great misfortune, could make me write in English. Although, it should also be noted, many of those who write in English are undeniably mine; companions in the same language.

And hence teleportations. Of the linguistic kind. The deconstruction and reconstruction of the atom, as we know, is scientifically impossible, especially if there's a requirement that a passenger should remain the same before and after the journey. But is the passenger ever really the same (after a trip by bicycle, boat, plane, train, a good poem, novel or a story)? And how, and what, are we to conclude then? That there is a multitude, and that there is one? That they are outside, and inside, and that we shape them just as they shape us? When the going gets tough in the jungle of languages, and when one is faced with a force of questions one cannot (or has no) answer to, a wise old saying suggests the following – take shelter under the title, tap the communicator and shout:

Translated from Croatian by Mima Simić

Okrogla miza SEP na Vilenici / *CEI Round Table at Vilenica*
»IZ JEZIKA V JEZIK« / *“FROM LANGUAGE TO LANGUAGE”*

© *Nosilci avtorskih pravic so avtorji sami, če ni navedeno drugače.*
© *The authors are the copyright holders of the texts unless stated otherwise.*

Uredili / Edited by
Maja Kavzar Hudej, Nana Vogrin

Založilo in izdalo Društvo slovenskih pisateljev,
Tomšičeva 12, 1000 Ljubljana, zanj Venó Taufer, predsednik

Issued and published by the Slovene Writers' Association,
Tomšičeva 12, 1000 Ljubljana, Venó Taufer, President

Prevodi / Translators
Jason Blake, Amalija Maček, John Minahane,
Julija Potrč, Stanislava Repar, Mima Simić, Jana Unuk

Jezikovni pregled / Language editors
Jason Blake, Jožica Narat

Grafično oblikovanje in prelom / Cover design and layout
Tadej Ulčakar

Tehnična ureditev in tisk / Technical editing and print
Ulčakar & JK

Naklada 300 izvodov / Print-run 300 copies

Ljubljana 2014

Brezplačna publikacija / Free publication

Publikacija je izšla s finančno podporo Srednjeevropske pobude in Javne agencije za knjigo Republike Slovenije.

The publication was published with the financial support of Central European Initiative and Slovenian Book Agency.

vilenica

Društvo slovenskih pisateljev
Slovene Writers' Association

JAK JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS

